

Deprem Afeti Çerçevesinde Hayvanlar ve İdarenin Sorumluluğu^(*)

Dr. Öğr. Üyesi Azer Ebru MUTLU^(**)

Öz

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleriyle afet yönetimi ve idarenin bu konudaki sorumluluğu gündem olmuştur. Deprem gibi afetlerden sadece insanlar değil, hayvanlar da ağır şekilde etkilenmiştir. İnsanların temel haklarından olan yaşam hakkı, hayvanlar için de evrensel bir değer olarak kabul edilmiştir. Afet yönetimi, insanların, başlarına gelebilecek afet durumlarını tanımaları, afetlerden haberdar olabilmeleri, afetler meydana geldiğinde etkilenmemeleri ya da en az şekilde etkilenmelerini sağlamak için, afet öncesi hazırlık, planlama, korunma, afet sırası ve sonrasında tespit, müdahale, iyileştirme, yeniden yapılandırma gibi süreçleri içeren hizmetlerdir. Uluslararası eylem planları, özellikle kırılğan ve güçsüz grupların, modern ve bütünlük afeti yönetimlerinde ayrı bir özenle düzenlenmesi öngörülmüştür. İnsanların yükledikleri anlam ne olursa olsun, canlı varlıklar olarak savunmasız ve örgütlenme kabiliyetinden yoksun hayvanların da afetlerde yaşam hakları korunmalı ve refahı sağlanmalıdır. Olağan koşullar bir yana, olağanüstü koşullarda hayvanlar, insanlara muhtaçtır. Her ne kadar 1982 Anayasası hayvanlarla ilgili doğrudan bir düzenleme içermese de uluslararası mevzuatı temel alarak hazırlanmış olan 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ana mevzuattır. Türk Medeni Kanununa göre hayvanlar bir hakkın öznesi değil, süjesi yani konusu olarak ele alınan, sahiplenilen, ekonomik değeri olan birer eşyadır. Afet yönetimi mevzuatı incelendiğinde hayvanlarla ilgili düzenlemelerin yönetmelik ve plan düzeyinde kaldığı, pratiğe yansımadağı görülmektedir. Hakkın süjesi olarak ele alınan hayvanların deprem gibi afetlerde zarar görmeleri durumunda idarenin sorumluluğu, hayvanın sahipli olup

^(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 01.04.2024 - Kabul Edildiği Tarih: 07.06.2024.

Atıf Şekli: Azer Ebru Mutlu, 'Deprem Afeti Çerçevesinde Hayvanlar ve İdarenin Sorumluluğu' (2024) 14(1) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 337, 374.

DOI: 10.52273/sduhfd..1462887.

^(**) İnönü Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, Malatya, Türkiye.

E-posta: azer.mutlu@inonu.edu.tr.

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4882-520X>.

olmamasına göre değişmektedir. Sahipsiz hayvanların sorumluluğunu pratik hukukta üstlenen bir merci bulunmamaktadır. Bu çalışma, fikri, idari ve hukuki altyapının oluşturulması adına, hayvanların afet yönetiminde konumunun belirlenmesinde, iyileştirilmesinde ve pratiğe geçirilmesinde yol açmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler

İdarenin Sorumluluğu, Hayvan Hakları, Afetlerde Hayvanlar, Afet Yönetimi, Deprem.

Animals and the Responsibility of the Administration within the Framework of the Earthquake Disaster

Abstract

With the February 6, 2023 Kahramanmaraş earthquakes, disaster management and the administration's responsibility in this regard became a hot topic. Not only humans but also animals have been severely affected by disasters such as earthquakes. The right to life, which is one of the fundamental rights of human beings, is also recognized as a universal value for animals. Disaster management is the services that include processes such as pre-disaster preparation, planning, protection, detection, intervention, improvement, reconstruction during and after disasters in order to ensure that people recognize disaster situations that may happen to them, to be aware of disasters, to ensure that they are not affected or minimally affected when disasters occur. International action plans envisage that particularly vulnerable and powerless groups should be given special attention in modern and integrated disaster management. Regardless of the meaning people give, the right to life of animals, as living creatures that are defenseless and lack the ability to organize, should be protected and their welfare should be ensured in disasters. Ordinary conditions aside, in extraordinary conditions, animals are dependent on humans. Although the 1982 Constitution does not contain a direct regulation regarding animals, the Animal Protection Law No. 5199, which was prepared based on international legislation, is the main legislation. According to the Turkish Civil Code, animals are not the subjects of a right, but rather objects that are considered as subjects, that is, owned, and have economic value. When the disaster management legislation is examined, it is seen that the regulations on animals remain at the level of regulations and plans and are not reflected in practice. In case animals, which are considered as subjects of the right, are damaged in disasters such as earthquakes, the responsibility of the administration varies depending on whether the animal is owned or not. There is no authority that assumes responsibility for stray animals in practical law. This study aims to pave the way in determining, improving and putting into practice the position of animals in disaster management in order to create an intellectual, administrative and legal infrastructure.

Keywords

Responsibility of Administration, Animal Rights, Animals in Disasters, Disaster Management, Earthquake.

Extended Summary

This article provides a comprehensive exploration of the intricate realm of disaster management, with a specific focus on the administration's pivotal role in ensuring the well-being of animals during calamitous events, particularly earthquakes. This article delves into the ethical and legal obligations surrounding the protection and welfare of animals in times of crisis, shedding light on the regulatory framework, practical challenges, and the imperative need for a paradigm shift in disaster management practices. Against the backdrop of the Kahramanmaraş earthquakes that shook the region on February 6, 2023, the discourse surrounding disaster response and the ethical obligations towards animals in times of crisis has gained significant traction.

As seismic waves reverberated through the region during the Kahramanmaraş earthquakes, it became glaringly evident that the repercussions of disasters extend beyond human lives, encompassing the welfare and survival of animals. The article accentuates the intrinsic value of the right to life, a fundamental human right universally acknowledged, as equally applicable to animals. It underscores the interconnectedness of all living beings and the imperative to safeguard the protection and well-being of animals amidst adversities. This raises pertinent ethical considerations regarding the treatment of animals in disaster management, necessitating a reevaluation of existing legal and administrative frameworks to ensure their adequate protection.

The article traverses the legal landscape, notably highlighting the 5199 Animal Protection Law as the cornerstone for animal welfare legislation in Turkey. Despite the existence of legal provisions, a palpable disparity emerges between theoretical constructs and practical implementation, delineating a gap in the efficacious execution of measures aimed at safeguarding animals during disasters, particularly earthquakes. This dissonance underscores the need for a comprehensive legal analysis to identify lacunae in existing laws and propose legislative amendments to address the challenges encountered in protecting animals during disasters.

Central to the narrative is the delineation of the administration's responsibility in mitigating the impact of disasters on animals, contingent on their ownership status. The absence of a designated authority for stray animals further complicates the accountability matrix, underscoring the exigency for a cohesive approach to ensure the welfare of vulnerable animals in crisis situations. This necessitates a critical examination of administrative protocols and the allocation of responsibilities to relevant authorities to effectively address the needs of animals during disasters.

The article serves as a clarion call for the establishment of a robust legal and administrative framework that not only recognizes the intrinsic rights of animals but also translates theoretical constructs into actionable strategies. By honing in on the nexus between animals and disaster management, particularly in earthquake scenarios, the article aims to catalyze conversations and initiatives aimed at fortifying the protection and welfare of animals during exigencies. This entails proposing legislative reforms, administrative guidelines, and capacity-building initiatives to equip authorities with the necessary tools to effectively address animal welfare concerns during disasters.

In essence, the article advocates for a paradigm shift in disaster management practices, advocating for an inclusive approach that integrates animal welfare considerations into the fabric of response and recovery efforts. It champions a narrative of compassion, responsibility, and ethical treatment towards all beings, underscoring the ethos of solidarity and care in the face of adversity. This necessitates a holistic reevaluation of societal and administrative cultures to pivot towards a proactive stance focused on preventive measures rather than reactive responses post-disaster. The discourse extends beyond legal frameworks, urging a holistic reevaluation of societal and administrative cultures to pivot towards a proactive stance focused on preventive measures rather than reactive responses post-disaster.

The article aims to lay the groundwork for developing a comprehensive legal and administrative framework that addresses the position of animals in disaster management, improves their conditions, and translates theoretical concepts into practical measures. By examining the role of animals in disaster management through the lens of earthquakes, the article seeks to prompt discussions and actions towards enhancing the protection and welfare of animals in times of crises.

The article underscores the importance of recognizing and upholding the rights and welfare of animals in disaster management, particularly in earthquake scenarios. It advocates for a holistic approach that integrates animal welfare considerations into disaster response and recovery efforts, aligning with the principles of compassion, responsibility, and ethical treatment of all living beings in the face of adversity.

In conclusion, this article provides a comprehensive legal analysis of the administration's responsibility in disasters, especially earthquakes, with a specific focus on ensuring the well-being of animals. It underscores the ethical imperatives surrounding animal rights in disaster management and advocates for a paradigm shift in existing legal and administrative frameworks to address the challenges encountered in safeguarding animals during crises. By propounding legislative reforms, administrative guidelines, and an inclusive approach to disaster management, this article lays the foundation for concerted efforts aimed at ameliorating the position of animals, especially stray animals, in disaster scenarios. It emphasizes the profound benefits for both animals and humans through concerted efforts aimed at crafting solutions in the realms of positive law.

Giriş

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinde, idarenin sorumluluk alanına giren, afet öncesinde, esnasında ve sonrasında afet yönetiminin önemi, Türkiye genelinde çok acı bir şekilde görülmüştür. Bütün Türkiye’de dolaylı da olsa deprem afetinin etkileri maddi ve manevi olarak hissedilmiş ve yaşanmıştır. Yaşanan depremler sonucu elli üç binin üzerinde insan hayatını kaybetmiştir, yıkılanların yanı sıra yüzbinlerce bina ağır hasar almış, milyonlarca insan göç etmek zorunda kalmıştır, milyonlarca insan barınma ihtiyacını evlerinin dışında sürdürmek zorunda kalmıştır. İnsanların yanı sıra afet durumlarında bu afetlerden hayvanların da insanlar kadar, hatta savunmasız ve örgütsüz kaldıkları için insanlardan daha çok etkilendikleri gerçeğiyle de yüzleşilmiştir. İdarenin sorumluluğunda olan afet yönetiminin insanlar kadar diğer canlılar için de planlanmış olması gerekliliği, özellikle 6 Şubat depremleri çerçevesinde ağır bir şekilde tecrübe edilmiştir.

İnsanlar yaşadıkları hayatı ve çevreyi hayvanlarla paylaşmaktadır, paylaşmak da zorundadır. İnsanlar hayvanları ekonomik çıkarları dolayısıyla beslemenin yanı sıra, evcil hayvan olarak yaşam alanlarına dâhil etmiş, bu hayvanları evlerinin, ailesinin bir üyesi olarak benimsemiştir. Bir afet anında kentte, insanların yanı sıra sahipli ve sahipsiz hayvanlar da afete maruz kalırken, kırsalda sahipli ve sahipsiz hayvanların yanı sıra yabani hayvanlar da afete maruz kalabilmektedir. Afet yönetiminde insanlara ayrılan yer kadar hayvanlar içinde yer ayrılması gerekir. Afetler sonucu hayvanlar da kaybolup hayatını kaybederler. Birbirlerine veya insanlara zarar verirler. Bazen yaralanır, aç veya susuz kalırlar. Yerinden edilip hastalık, stres gibi olumsuz durumlara maruz kalırlar¹. Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği’nde² olduğu gibi ve afet ile ilgili benzer mevzuatlarda insanlar için belirtilen hususların aslında hayvanlar için de geçerli olduğu kabul edilmelidir.

Afet yönetiminde çevre sağlığı, güvenlik, kırılgan grupların sağlığı gibi konular ön plana çıkmaktadır. Her ne kadar bu planlamaların birçoğu insanlar üzerinden yapılırsa da benzer planların hayvanlar üzerinden de yapılması, iyi bir afet yönetim planı için hem gerekli hem de tamamlayıcıdır. Afetlerde çevre sağlığı denildiğinde; gıda, su hijyeni ve altyapı; barınma ve toplanma alanları; atıklar gibi temel ve ortak üç başlıktan söz edilmektedir³. Afetlerde hayvan

¹ Mehtap Kılıç ve Özlem Çakır, ‘Afetlerde Hayvanlar’ (2022) 5 (1) Afet ve Risk Dergisi 330, 331.

² Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, RG 18.12.2013/28855.

³ Feyza Dereli ve Belgin Yıldırım, ‘Afetlerde Çevre Sağlığı’ (2023) 8 (2) İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 711, 713.

ölülerinin toplatılması, bu hayvan ölüleriyle temasın engellenmesi, hayvanların kontrolü çevre sağlığı için önemli unsurlar olarak sayılmaktadır ancak bunların temelinde insan sağlığı faktörü başrol oynamaktadır⁴. Afetlerde güvenlik ise Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın insani güvenlik tanımlaması kapsamında değerlendirilir ve bu insani güvenlik; ekonomik, çevresel, kişisel, toplumsal, politik güvenlik, gıda ve sağlık güvenliği olarak sınıflandırılmaktadır. Afetlerde aç kalan sokak hayvanlarının ya da kemirgenlerin, cesetleri ve atıkları yememesi, sokak hayvanlarının kontrol altına alınması gibi tedbirler afetlerde güvenlik tedbiri olarak sayılmaktadır; yine bu önlemlerin alınmasının temelinde insan sağlığı ve güvenliği temel alınmaktadır⁵. Afetlerde kırılğan grupların sağlığı incelendiğindeyse kadınlar, çocuklar ve yaşlılar bu kırılğan gruplarda sayılmakta, bulaşıcı hastalık riskine karşı afet durumlarında başıboş hayvanların ve hayvan ölülerinin kontrol altında tutulmasının kırılğan grupları koruyacağı belirtilmektedir⁶. Görüldüğü üzere afet yönetiminde güvenlik, çevre ve kırılğan grupların sağlığı gibi konular sadece insanlar üzerinden tartışılmakta ancak insanlara zarar verebilme ihtimali varsa hayvanlar afet yönetimine dâhil edilmektedir. Hâlbuki afet yönetimi hayatı paylaştığımız savunmasız hayvanlar üzerinden de planlanmalıdır.

Afetlerde insanların ihtiyaç duyduğu yardıma hayvanlar da ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanmasının temelinde afetlerde hayvanlar için veterinerlik hizmetlerinin de planlanmış olması gerekmektedir. İnsanlarla birlikte hayvanların da afetlerde kurtarılması olanaklarının detaylandırılması gerekmektedir. Örneğin; sahibiyle yaşayan bir ev hayvanının enkaz altında kalması ya da barınağı yıkılmış hayvanların kurtarılması için çözümler üretilmelidir. Bunun yanı sıra hayvanların fiziken zarar görmesi, yaralanması, hastalanması, kaybolması, evsiz kalması, aç ve susuz kalması, çevresel diğer faktörlerden etkilenmesi gibi birçok sorunla karşılaşmaktadır. Afetlerde veterinerlik hizmetleri olarak hayvanların tahliyesi, barınması, sağlık kontrolleri, gıda güvenliği, hayvanlardan insanlara bulaşan hastalıkların önlenmesi ve tedavisi gibi konular gündeme gelmektedir⁷. Hayvanlar için kalıcı barınakların inşası ve geçici barınakların oluşturulması, yem

⁴ Dereli ve Yıldırım (n3) 714.

⁵ Yasin Yıldız ve Büşra Yıldız, 'Afetlerde Güvenlik' (2023) 8 (2) İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 771, 772.

⁶ Nuriye Nesrin İpekçi, 'Afetlerde Kırılğan Grupların Sağlığı' (2023) 2 (3) Sağlık Bilimleri ve Klinik Araştırmaları Dergisi 147, 151.

⁷ Mümin Alper Erdoğan, 'Afetlerde Veteriner Hizmetleri' (2023) 8 (2) İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 613, 615.

ve su tedarikinin yapılması, hayvanların tahliyesi, hayvanların izlenmesi ve kayıt altına alınması, tüm bunlar için farkındalık oluşturulması, hayvanlar için yapılması gereken afet yönetimi ve veterinerlik hizmetlerinin temel noktalarıdır⁸. Afet sonrası hayvan arama kurtarma faaliyetleri çerçevesinde de veterinerlik hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Enkazda kalan hayvanların yanı sıra daha sonra enkaza barınma amacıyla girmiş hayvanlar, ağır hasarlı binalarda mahsur kalmış sahipli hayvanlar gibi arama kurtarma çalışmalarına konu olmuş hayvanlar bulunmaktadır. Hayvanlar konuşamadığı ve komutlara cevap veremedikleri için enkaz altında termal kameralarla tespit edilip⁹, kurtarıldıktan sonra veteriner hekimlere teslim edilmelidir¹⁰. Bunların yanı sıra, özellikle eğitilmiş köpeklerin kendileri de afet anında arama kurtarma çalışmalarına katılmaktadır. Köpeklerin hassas koku alma duyuvarı sayesinde, afet zamanlarında arama kurtarma veya kadavra arama gibi çalışmalarda insanlara yardım edilmiştir¹¹. Arama kurtarma çalışmalarına yardım edecek bu hayvanlar için de veterinerlik hizmetlerine ihtiyaç vardır. Afetlerde insanlar gibi afetten etkilenen hayvanlar hem yardıma ihtiyaç duymakta hem de insanlara yardım etmektedir. Afetlerde veterinerlik hizmetleri hem hayvan sağlığı hem de insan sağlığı açısından büyük önem arz etmektedir.

Afet yönetiminde hem insanların hem de hayvanların güvenliği, sağlığı, barınması, gıda ve su güvenliği, arama kurtarma, tahliye gibi temel konular hayati derecede gereklidir. Afet yönetimini devlet, yani idare; her bir yurttışı daha doğru bir ifadeyle himayesindeki tüm kırılğan grupları da yönetebilmelidir.

⁸ Erdoğan (n7) 617.

⁹ Aramaların bu şekilde yapılmasının hayvanlar kadar engelli insanlar veya kendini ifade edemeyecek ya da durumu anlayamayacak kadar küçük olan veyahut akli dengesi yerinde olmayan, hasta olan insanlar için de avantajlı olacağı aşikârdır. Bu tarz çalışmaların hem insanlar hem hayvanlar için yürütülmesi gereklidir.

¹⁰ Burcu Can ve Erdi Can, 'Şubat 2023 Türkiye Depremleri Sonrası Afet Bölgesi Hayvan Sağlığı Koordinasyonu Kapsamında Hatay İlinde Yürütülen Çalışmalar ve Afet Yönetiminde Veteriner Hekimliği' (2023) 7 (2) Dirençlilik Dergisi 375, 384-385.

¹¹ "Türkiye genelinde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) bünyesinde 17 canlı arama, 5 iz takip ve 1 adet ceset arama köpeği yer almaktadır."

Gültekin Yıldız, 'Afetlerde Arama- Kurtarma ve Ceset Arama Köpekleri' (2023) 8 (2) İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 661, 663. 6 Şubat 2023 depremleri sonrasında uluslararası yardım taleplerine cevap veren Meksika'nın arama kurtarma ekipleriyle beraber Adıyaman'da arama kurtarma çalışmalarına katılan köpek Proteo çalışmaları esnasında ölmüş, Türkiye ve dünya gündeminde yer almıştır. Proteo için ülkesi Meksika da tören düzenlenmiş, Türkiye'de de depremin yıldönümünde anılmıştır. BBC News Türkçe, "Türkiye'de arama kurtarma çalışmaları sırasında ölen Proteo için Meksika'da tören düzenlendi" (17.02.2023), <<https://www.bbc.com/turkce/articles/c7211k983glo>> Erişim Tarihi 08 Şubat 2024.

Kentte veya kırsalda gerçekleşen bir afette, sahipli, sahipsiz ve yabani hayvanlara yardımı yine idare ulaştıracaktır. Afetlerde, hayvanlar da idarenin sorumluluğundadır. İdarenin bu sorumluluğunu ve kapsamını belirleyebilmek için ulusal ve uluslararası mevzuatta hayvan hakları ve hayvanlar için yapılmış mevzuat düzenlemeleri incelenmelidir.

I. Hayvan Hakları, Afet Yönetimi ve Hayvanlar

A. Uluslararası ve Ulusal Mevzuatta Hayvan Hakları

Uluslararası hukukta hayvan haklarına ilişkin bir antlaşma sağlanamamıştır. Gelecekte ihtimal antlaşmalara altyapı sağlaması açısından Hayvan Haklarına İlişkin Evrensel Bildiri ile Hayvan Refahına İlişkin Evrensel Bildiri yayımlanmıştır¹². Hayvan Haklarına İlişkin Evrensel Bildiri, 1978 yılında Paris'te bulunan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) genel merkezinde açıklanmıştır. Hayvan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 2. maddesinin 3. fıkrasına göre "bütün hayvanların insanca gözetilme, bakılma ve korunma hakları vardır". Aynı bildirin 14. maddesine göre "hayvanları koruma ve savunma kuraları, hükümet düzeyinde temsil olunmalıdır. Hayvan hakları da insan hakları gibi yasayla korunmalıdır". Hayvan Refahına İlişkin Evrensel Bildiri ise ilk olarak Londra'da düzenlenen 16-17 Haziran 2000 tarihinde Dünya Hayvan Kongresi'nde açıklanmıştır. Bildiri, özellikle çiftlik hayvanlarının refahı üzerine düzenlemeler getirmiş ve hayvan refahının temeli olarak beş özgürlük tipi belirlemiştir. Bu özgürlükler; açlıktan ve susuzluktan özgürlük, rahatsızlıktan özgürlük, acıdan, yaralanmadan ve hastalıktan özgürlük, normal davranışı ifade etme özgürlüğü, korkudan ve sıkıntıdan özgürlüktür¹³. Türkiye, 2003 yılında Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin Onaylanması Hakkında Karar¹⁴ alarak Sözleşmeye imza atmıştır. Sözleşmenin 3. maddesine göre "hiç kimse bir ev hayvanının, gereksiz acı, sıkıntı veya ızdırap çekmesine sebep olamaz. Hiç kimse bir ev hayvanını terk edemez". Anayasa'nın 90. maddesinin son fıkrasına göre "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir". Ayrıca, bu Sözleşmenin imzalanmasından sonra Türkiye'de 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu kabul edilmiştir.

¹² Buse Duru ve Selma Özdan, 'Uluslararası Bildiriler Çerçevesinde Hayvan Hukuku İncelemesi' (2023) 18 (1) Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 169, 173.

¹³ Duru ve Özdan (n12) 188.

¹⁴ Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin Onaylanması Hakkında Karar, RG 20.10.2003/25265.

Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda¹⁵ hayvan hakları ve hayvanların korunmasına dair bir ibare bulunmasa da¹⁶ Anayasa'nın "sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması" başlıklı 56. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına göre "herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir". Anayasa'nın 56. maddesinden dolayı olarak; dengeli, sağlıklı, gelişime açık bir çevrede yaşamak için bu çevreyi paylaştığımız hayvanların da sağlık hizmetleri ve çevrenin korunmasından faydalandırılması gerektiği çıkarılabilir. Anayasa bu sorumluluğu, Türkiye devletine ve vatandaşlarına yüklemiştir.

Türk hukukunda hayvan hakları ve hayvanların korunması hakkında temel mevzuat olan 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu 1. maddesinde bu Kanunun amacını "hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamak" olarak düzenlemektedir. 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu¹⁷ 3. maddesinde hayvanları evcil hayvan, sahipsiz hayvan, güçten düşmüş hayvan, yabani hayvan, ev hayvanı, kontrollü hayvan, deney hayvanı ve kesim hayvanı olarak sınıflandırmaktadır. 5199 sayılı Kanun, 3. maddesinin 1. fıkrasının f bendinde sahipsiz hayvanı "barınacak yeri olmayan veya sahibinin ya da koruyucusunun ev ve arazisinin sınırları dışında bulunan ve herhangi bir sahip veya koruyucunun kontrolü ya da doğrudan denetimi altında bulunmayan evcil hayvanları" olarak tanımlar. Kedi, Köpek ve Gelinciklerin Kimliklendirilmesi ve Kayıt Altına Alınmasına Dair Yönetmelik¹⁸ 4. maddesinin 1. fıkrasının k bendinde sahipli hayvanı "ev, işyeri, arazi ve benzeri sınırlar içinde gerçek ya da tüzel kişilik tarafından korunulan hayvanlar" olarak tanımlamaktadır. 5199 sayılı Kanun 3. maddesinin 1. fıkrasının h bendinde yabani hayvanı ise "doğada serbest yaşayan evcilleştirilmemiş ve kültüre alınmamış omurgalı ve omurgasız hayvanları" biçiminde nitelemektedir.

¹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun Numarası: 2709, Kabul Tarihi: 18.10.1982, RG 09.11.1982/17863 (Mükerrer).

¹⁶ Çağrı Çağlar Sinmez, 'Dünyada ve Türkiye'de Hayvan Haklarının Mevcut Anayasal Konumu' (2022) 11 (1) Harran Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi 51, 54.

¹⁷ Hayvanları Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 5199, Kabul Tarihi: 24.06.2004, RG 01.07.2004/25509.

¹⁸ Kedi, Köpek ve Gelinciklerin Kimliklendirilmesi ve Kayıt Altına Alınmasına Dair Yönetmelik, RG 26.02.2018/30344.

4721 sayılı Türk Medeni Kanununun¹⁹ 768. Maddesinin 1. ve 2. fıkrasına göre sahipsiz duruma gelen hayvanlar şu şekilde belirtilmektedir; “Tutulan av hayvanları, yeniden serbest kalır ve sahipleri onları gecikmeksizin ve ara vermeksizin aramaz ve tekrar tutmak için uğraşmazsa, sahipsiz duruma gelirler. Ehlileştirilmiş hayvanlar tekrar vahşileşir ve sahiplerine dönmezlerse, sahipsiz duruma gelirler.” Türk Medeni Kanunu, ilgili maddelerinden²⁰ de anlaşıldığı üzere hayvanları taşınabilir eşya olarak nitelendirmektedir. 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu²¹ 3. maddesinin 1. fıkrasının 32. bendinde hayvan sahibini “hayvanların mülkiyet hakkını üzerinde bulunduran gerçek veya tüzel kişi” olarak tanımlarken, hayvanları mülkiyete konu bir eşya olarak sınıflandırmaktadır. Temel mevzuattan yola çıkarak afetten etkilenen hayvanlar, sahipli ve sahipsiz hayvanlar olarak sınıflandırılmalıdır. Sahipli hayvanları; ev hayvanları, evcilleştirilmiş hayvanlar, ekonomik amaçlara hizmet eden çiftlik hayvanları olarak genellemek mümkündür. Sahipsiz hayvanlar da yabancı hayvanlar, sokak hayvanları, sahibinin ya da kendisini kontrol eden denetiminden çıkmış ev ya da evcilleştirilmiş hayvan olarak nitelendirilir.

5199 sayılı Kanunun ilkeler başlıklı 4. maddesine göre hayvanların korunmasına ve rahat yaşamalarına ilişkin bazı temel ilkeler şunlardır: “a) Bütün hayvanlar eşit doğar ve bu Kanun hükümleri çerçevesinde yaşama hakkına sahiptir. b) Evcil hayvanlar, türüne özgü hayat şartları içinde yaşama özgürlüğüne sahiptir. Sahipsiz hayvanların da, sahipli hayvanlar gibi yaşamları desteklenmelidir. c) Hayvanların korunması, gözetilmesi, bakımı ve kötü muamelelerden uzak tutulması için gerekli önlemler alınmalıdır. g) Hayvanların korunması ve rahat yaşamalarının sağlanmasında; insanlarla diğer hayvanların hijyen, sağlık ve güvenlikleri de dikkate alınmalıdır. j) Yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlarla iş birliği içerisinde, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması için hayvan bakımevleri kurarak onların bakımlarını ve tedavilerini sağlar ve eğitim çalışmaları yapar. Ayrıca yerel yönetimler, ilgili karar organının uygun görmesi halinde

¹⁹ Türk Medeni Kanunu, Kanun Numarası: 4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001, RG 08.12.2001/24607.

²⁰ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, “Sürüklenen şeyler ile benzerlerinin alınması” başlıklı 752. maddesi, “Mülkiyetin saklı tutulması” başlıklı 764. maddesi, “Düşen veya sürüklenen şeyler” başlıklı 774. maddesi, intifa hakkından bahseden “Tüketilebilen ve değeri biçilen şeyler” başlıklı 819. maddesi, “hayvanlar üzerinde rehin kurulabileceğini” belirten 940. maddesi. Benzer durum 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun “Nitelikli hırsızlık” başlıklı 142. maddesinde de mevcuttur.

²¹ Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, Kanun Numarası: 5996, Kabul Tarihi: 11.06.2010, RG 13.06.2010/27610.

hayvan hastanesi kurar.” 5199 sayılı Kanunun “sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması” başlıklı 6. maddesinin 3. fıkrasına göre “Sahipsiz hayvanların korunması, bakılması ve gözetimi için yürürlükteki mevzuat hükümleri çerçevesinde, yerel yönetimler yetki ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemeler ile çevreye olabilecek olumsuz etkilerini gidermeye yönelik tedbirler, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı ile eşgüdüm sağlanarak, diğer ilgili kuruluşların da görüşü alınmak suretiyle Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.” 5199 sayılı Kanunun yasaklar başlıklı 14. maddesine göre “Hayvanlarla ilgili yasaklar şunlardır: a) Hayvanlara kasıtlı olarak kötü davranmak, dövmek, aç ve susuz bırakmak, aşırı soğuğa ve sıcağa maruz bırakmak, bakımlarını ihmal etmek, fiziksel ve psikolojik acı çektirmek. b) Hayvanları, gücünü aştığı açıkça görülen fiillere zorlamak. c) Hayvan bakımı eğitimi almamış kişilerce ev hayvanı satmak. d) Ev hayvanlarını onaltı yaşından küçüklere satmak. e) Hayvanların kesin olarak öldüğü anlaşılmadan, vücutlarına tedavi maksatlı olmayan müdahalelerde bulunmak. f) Kesim hayvanları ve 4915 sayılı Kanun çerçevesinde avlanmasına ve özel üretim çiftliklerinde kesim hayvanı olarak üretimine izin verilen av hayvanları ile ticarete konu yabani hayvanlar dışındaki hayvanları, et ihtiyacı amacıyla kesip ya da öldürüp piyasaya sürmek. g) Kesim için yetiştirilmiş hayvanlar dışındaki hayvanları ödül, ikramiye ya da prim olarak dağıtmak. h) Tıbbî gerekçeler hariç hayvanlara ya da onların ana karnındaki yavrularına veya havyar üretimi hariç yumurtalarına zarar verebilecek sunî müdahaleler yapmak, yabancı maddeler vermek. ı) Hayvanları hasta, gebelik süresinin 2/3’ünü tamamlamış gebe ve yeni ana iken çalıştırmak, uygun olmayan koşullarda barındırmak. j) Hayvanlara cinsel saldırıda bulunmak veya tecavüz etmek. k) Sağlık nedenleri ile gerekli olmadıkça bir hayvana zor kullanarak yem yedirmek, acı, ıstırap ya da zarar veren yiyecekler ile alkollü içki, sigara, uyuşturucu ve bunun gibi bağımlılık yapan yiyecek veya içecekler vermek. l) Bakanlıkça belirlenen tehlike arz eden hayvanları üretmek, sahiplenmek, sahiplendirmek, barındırmak, beslemek, takas etmek, sergilemek, hediye etmek ve bunların ülkemize girişini, satışını ve reklamını yapmak. m) Hayvanlara işkence yapmak veya acımasız ve zalimce muamelede bulunmak. n) Ev hayvanını terk etmek.”

5199 sayılı Kanun, “Mahallî Hayvan Koruma Kurulları Teşkilât, Görev ve Sorumluluklar” çerçevesinde İl Hayvanları Koruma Kurulu’nu kurmuştur. 5199 sayılı Kanunun 15. maddesinin 1. fıkrasına göre Kurul, “valinin başkanlığında, sadece hayvanların korunması ve mevcut sorunlar ile çözümlerine yönelik olmak üzere toplanır.” 5199 sayılı Kanunun “İl Hayvanları Koruma Kurulunun görevleri” başlıklı 16. maddesine göre “Hayvanları koruma kurulu münhasıran

hayvanların korunması, sorunların tespiti ve çözümlerini karara bağlamak üzere; a) Hayvanların korunması ve kullanılmasında onların yasal temsilciliği niteliği ile bu Kanunda belirtilen görevleri yerine getirmek, b) İl sınırları içinde hayvanların korunmasına ilişkin sorunları belirleyip, koruma sorunlarının çözüm tekliflerini içeren yıllık, beş yıllık ve on yıllık plân ve projeler yapmak, yıllık hedef raporları hazırlayıp Tarım ve Orman Bakanlığının uygun görüşüne sunmak, Bakanlığın olumlu görüşünü alarak hayvanların korunması amacıyla her türlü önlemi almak, c) Hazırlanan uygulama programlarının uygulanmasını sağlamak ve sonuçtan Bakanlığa bilgi vermek, d) Hayvanların korunması ile ilgili olarak çeşitli kişi, kurum ve kuruluşların il düzeyindeki faaliyetlerini izlemek, yönlendirmek ve bu konuda gerekli eşgüdümü sağlamak, h) Kanunda belirtilen faaliyet ve görevleri yerel yönetimler ve tarım ve orman il müdürlükleri ile eşgüdüm sağlayarak yaptırmak ile görevli ve yükümlüdür.”

Ayrıca, 5199 sayılı Kanunun 17. maddesinin 3. fıkrasına göre “yerel yönetimler, ev hayvanları ile sahihsiz hayvanların kayıt altına alınması ile ilgili işlemleri yapmakla yükümlüdür.” Kanunun geçici 4. maddesinin 3. fıkrası “kedi ve köpek sahipleri, hayvanlarını dijital kimliklendirme yöntemleriyle kayıt altına alması zorunluluğunu” düzenlemiştir. Kedi, Köpek ve Gelinciklerin Kimliklendirilmesi ve Kayıt Altına Alınmasına Dair Yönetmelik, 1. maddesinde bu Yönetmeliğin amacını “hastalıklarının daha etkin kontrolünü sağlamak amacıyla, sahipli köpek, kedi ve gelinciklerin kimliklendirilerek elektronik ortam da dâhil olmak üzere kayıtlarının düzenli tutulması ile ilgili usul ve esasları düzenlemektir” şeklinde düzenler. Yönetmelik, temel yetki ve sorumluluğu Tarım ve Orman Bakanlığı’na vermiştir. Ev hayvanları ve sahihsiz hayvanların kimliklendirilmelerinde yerel yönetimler ve Tarım ve Orman Bakanlığı yetkilendirilmiştir. Ekonomik amaçlara hizmet eden çiftlik hayvanlarının kayıt ve kimliklendirilmesi ise 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun 7. maddesinin 1. fıkrasına göre “hayvan sahipleri ya da hayvan sahibi adına bakıcısı” tarafından, Tarım ve Orman Bakanlığının ilgili birimine yapılmalı, Bakanlık ise kayıtlı hayvanın takibini yapmalıdır. 5996 sayılı Kanun gereği, koyun, keçi türü küçükbaş²², sığır cinsi büyükbaş²³, arı kolonileri²⁴, kanatlı hayvanlar, ipek börekçiliği gibi hayvanlar ekonomik değeri

²² Koyun ve Keçi Türü Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği, RG 02.12.2011/28130.

²³ Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği, RG 02.12.2011/28130.

²⁴ Arı Kolonilerinin Kimliklendirilmesi ve Kayıt Altına Alınması Hakkında Yönetmelik, RG 22.04.2022/31817.

olan ve ekonomiye katkı sunan hayvanlardır. Bu hayvanların Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından kayıtlarının tutulması, kimliklendirilmesi ve bu hayvanlara veteriner hizmetlerinin götürülmesi gerekmektedir.

5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanununun 17. maddesinin 1. fıkrasına göre “bu kanun hükümlerine uyulup uyulmadığının denetlenme yetkisini” Tarım ve Orman Bakanlığına vermiştir. Bakanlık bu yetkisini mahallin en büyük mülki amirine de devredebilir. Kanun 19. maddesinin 1. fıkrasına göre hayvanların korunmasının desteklenmesi için mali destek sağlanmasını ve bütçeye konulmasını öngörmüştür. 7332 sayılı Kanunla²⁵ 5199 sayılı Kanuna 1. ek maddesinin 1. fıkrasına göre belediyelerin sorumluluğu “Büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan büyükşehir ilçe belediyeleri ile diğer belediyeler, sahipsiz veya güçten düşmüş ya da tehlike arz eden hayvanların korunması ve bakımının yapılması ile rehabilitasyonunun sağlanması amacıyla hayvan bakımevleri kurar” şeklinde belirlenmiştir. 5199 sayılı Kanunun geçici 4. maddesinin 1. fıkrasına göre “Büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yetmiş beş bini aşan belediyeler 31/12/2022, diğer belediyeler ise 31/12/2024 tarihine kadar ek 1’inci maddenin birinci fıkrasında belirtilen hayvan bakımevlerini kurmakla yükümlüdür.” 5199 sayılı Kanun, özellikle sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanlar için, olağan dönem koşullarında hayvan bakımevlerinin kurulması ve işletilmesini yerel yönetimler için zorunlu hale getirmiştir²⁶.

B. Uluslararası ve Ulusal Mevzuatta Afet Yönetimi ve Hayvanlar

1970 ve 1980’lerde afet yönetiminin afete müdahale olarak anlaşıldığı görülmektedir. 1990’lardan sonra afet yönetiminin afet öncesinden başlayarak

²⁵ Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 7332, Kabul Tarihi: 09.07.2021, RG 14.07.2021/31541.

²⁶ Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği bu Yönetmeliğin amaçlarından bazılarını şöyle sıralar: “*Sahipsiz hayvanların toplanması, toplatılması, sağlık bakımlarının yapılması, kısırlaştırılması, açılması, ve alındıkları ortama geri bırakılmasına karar verilenlerin kimliklendirilerek bırakılması, geçici hayvan bakımevlerinin çalışma usul ve esasları ile yerel yönetimlerin ve yerel hayvan koruma görevlilerinin görev ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemeleri yapmaya ve sahipsiz hayvanların çevreye verebilecek olumsuz etkileri gidermeye yönelik alınacak tedbirleri; Hayvanların korunması amacıyla geçici bakımevleri ve hastanelerin kurulması, bu yerlerde bakım, rehabilitasyon, açılma ve kısırlaştırma gibi faaliyetlerin desteklenmesi için diğer ilgili kurum ve kuruluşlara mali destek sağlamak üzere Bakanlık bütçesine konulan ödeneğin kullanımına ilişkin usul ve esasları belirlemektir.*” Yönetmelik sorumlu idareleri yerel yönetimler ve Tarım ve Orman Bakanlığı olarak belirlemiştir. Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği, <<https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=10300&MevzuatTertip=5>> Erişim Tarihi 20 Şubat 2024.

yürütülmesi gerektiği anlayışı gelişmiş; risk azaltma politikaları öne çıkmaya başlamıştır²⁷. Birleşmiş Milletler, 1990-2000 yıllarını “Doğal Afet Etkilerini Azaltma On Yılı” olarak ilan etmiştir. 1994 yılında düzenlenen Uluslararası Yokohama Doğal Afet Zararlarının Azaltılması Konferansı’nda afetlerle mücadelede “Daha Güvenli Bir Dünya için Yokohama Stratejisi ve Eylem Planı” oluşturulmuştur. Japonya’nın Kobe kentinde düzenlenen II. Afetlerin Azaltılması Dünya Konferansı 2005 ve 2015 yılları arası afet planı Hyogo Çerçeve Eylem Planı hazırlanmış BM ve üye 168 ülke tarafından benimsenmiştir. Japonya’nın Sendai kentinde düzenlenen 2015 sonrası, 2015 ve 2030 yılları arası afet risklerinin azaltılmasını konu alan Sendai Çerçevesi²⁸, BM Afet Risklerinin Azaltılması Üçüncü Dünya Konferansı’nda kabul edilmiştir. Sendai Çerçevesi, Hyogo Çerçeve Eylem Planı ile belirlenmiş on yıllık hedeflerin uzatılarak on beş yıl daha planlanmasını amaçlamıştır. Sendai Çerçevesinde, genel olarak şu dört hedef belirlenmiş ve planlanmıştır: “Afet risklerin anlaşılması, Afet riskleri ile başa çıkabilmek için yönetimin güçlenmesi, Afetlerden hızlı geri dönüş (iyileşme) için afet risk azaltmaya yatırımlar, Etkin müdahale, yeniden yapılanma, iyileştirme ve kurtarma faaliyetlerinin daha iyisinin yapılması için afetlere hazırlıklı olmanın geliştirilmesi²⁹.”

Sendai Çerçevesi, “geçim kaynakları ve üretken varlıkların korunması” hedefiyle besi hayvanlarıyla ilgili olarak küresel ve bölgesel seviyede planlama yapılması gerekliliğini vurgulamıştır. Sendai Çerçevesi 30. maddesinin p bendinde “besi hayvanları, üretim aletleri ve tohumlar da dâhil olmak üzere, geçim kaynaklarının ve üretken varlıkların korunmasını güçlendirmek”; 31. maddesinin f bendinde “besi hayvanları, üretim aletleri ve tohumlar da dâhil olmak üzere, üretken varlıkların korunması için iş birliğini teşvik etmek ve kapasite güçlendirmelerini desteklemek” hedeflerini, “dirençlilik için afet risk azaltmaya yatırım yapmak” eylemi olarak sıralamıştır. Sendai Çerçevesi 7. maddesine göre “afet riskine karşı daha kapsamlı ve daha insan merkezli bir önleyici yaklaşım

²⁷ Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TARAP, 2022 - 2030), Türkiye İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, <<https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-risk-azaltma-plani-tarap>> Erişim Tarihi 02 Haziran 2024. “Sendai Çerçeve Belgesi öncelikleri de göz önünde bulundurularak TARAP’ a temel dayanak teşkil eden stratejik amaçlar belirlendiği” TARAP’ın 31. sayfasında belirtilmiştir.

²⁸ Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015 - 2030), Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi, <https://uclg-mewa.org/uploads/file/748e86d91ae4409e9188794ddb6c004d/Sendai_TR.pdf> Erişim Tarihi 02 Haziran 2024.

²⁹ İrfan Macit, ‘Bütünleşik Afet Yönetiminde Sendai Çerçeve Eylem Planının Beklenen Etkisi’ (2019) 5(1) Doğal Afetler ve Çevre Dergisi 175, 181.

gereklidir.” Sendai çerçevesi, besi hayvanlarının geçim kaynağı ve üretken varlıklar olarak korunması dışında hayvanlarla ilgili bir hedef koymamıştır.

Uluslararası düzeyde hayvan hakları ve hayvanların korunması hakkında temel mevzuatta ve afet yönetimi mevzuatında afette hayvanlarla ilgili doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Aynı şekilde, ulusal düzeyde de doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Türk hukukunda genel afet mevzuatı ve deprem çerçevesinde deprem mevzuatı incelendiğinde, afet durumunda insanların hayatını olumsuz etkilememesine yönelik bazı düzenlemeler dışında, hayvanların kendi refahına yönelik bir düzenleme bulunmamaktadır. 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu³⁰ 1. maddesinde tabii afetleri sivil savunma tedbir ve faaliyetleri için gerekçeler arasında saymaktadır. 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun³¹ 1. maddesinin 1. fıkrasına göre afetleri; “deprem (yer sarsıntısı), yangın, su baskını, yer kayması, kaya düşmesi, çığ, tasman ve benzeri afetler” olarak sıralamakta, afetlerde etkilenen yapılar hakkında düzenlemeler içermektedir. Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliğinin 4. maddesinin 1. fıkrasının ç bendine göre afet; “toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar” olarak tanımlanır. Aynı Yönetmeliğin ilgili maddesi e bendine göre afet ve acil durum hizmetlerini de “afet ve acil durum haberinin duyurulması, ön değerlendirme, haberleşme, güvenlik ve trafik, arama-kurtarma, tahliye, yangın söndürme ve ikincil afetler, altyapı, ulaşım altyapısı, enerji, sağlık, defin, barınma, beslenme, enkaz kaldırma, hasar ve zarar tespit, aynı ve nakdi bağış yönetimi, uluslararası destek ve iş birliği, satın alma, kiralama, gıda, tarım ve hayvancılık, tehlikeli maddelerle ilgili arındırma faaliyetleri ve psiko-sosyal destek gibi çalışmaları” olarak tanımlar.

7126 sayılı Sivil Savunma Kanununda hayvanlarla ilgili herhangi bir ibare geçmemektedir. 7126 sayılı Kanunun 41. maddesinde ihtiyaç halinde “canlı vasitalardan faydalanılabileceği” belirtilmiştir. 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu³² 1. maddesinde bu Kanunun amacını açıklarken tabii afetleri de olağan-

³⁰ Sivil Savunma Kanunu, Kanun Numarası: 7126, Kabul Tarihi: 09.06.1958, RG 13.06.1958/9931.

³¹ Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, Kanun Numarası: 7269, Kabul Tarihi: 15.05.1959, RG 25.05.1959/10213.

³² Olağanüstü Hal Kanunu, Kanun Numarası: 2935, Kabul Tarihi: 25.10.1983, RG 27.10.1983/18204.

nüstü hâl gerekçelerinden saymaktadır. 2935 sayılı Kanunun 9. maddesinin 1. fıkrasının g bendinde alınacak tedbirler sayılırken “belli gıda maddeleri ile hayvan ve hayvan yemi ve hayvan ürünlerinin bölge dışına çıkarılmasını veya bölgeye sokulmalarını kontrol etmek, sınırlamak veya gerektiğinde yasaklamayı” düzenlemektedir. 2935 sayılı Kanunun bahsettiği bu tedbir 9. maddesinde, “tabii afet ve tehlikeli salgın hastalıklar sebebiyle olağanüstü hal ilanında” uygulanacak bir tedbir olarak sayılmıştır ve tedbirin amacı hayvanların sebep olabileceği salgın hastalıklardan insanları korumaktır. 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun 13. maddesinin a bendine göre “afetin meydana geldiği arazinin durumu ile bütün yapılar ve kamu tesisleri incelenerek, hasar tespit raporu düzenlenir”. Bu düzenlemeye göre, belediyelerce açılması zorunlu olan hayvan barınaklarının da kamu tesisi sayıldığı belirtilebilir. Ayrıca, 7269 sayılı Kanunun geçici 26. ve 27. maddesinde hayvanlarla ilgili olarak hasar almış veya yıkılmış ahırlardan bahsedilmektedir.

4123 sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun³³ 1. maddesine göre bu Kanunun amacını “tabii afete maruz kalan yörelerde normal hayatın devamını sağlayacak hizmetlerin yürütülmesi, hasar ve tahribatın giderilmesi” olarak belirtmiştir. 4123 sayılı Kanun, normal hayatın devamlılığında hayvanlara değinmemiş; ancak ek madde 1’de “tabii afet nedeniyle hasar gören ahır ve samanlık sahiplerine hak sahipliği tanınması” gerektiğini düzenlemiştir. 6305 sayılı Afet Sigortaları Kanunu³⁴ 1. maddesinde “maddi ve bedeni zararların karşılanabilmesini” düzenlerken hayvanların sigortalanmasından bahsetmemiştir. 6305 sayılı Kanunun 10. maddesinin 2. fıkrasına göre “köy nüfusuna kayıtlı ve köyde sürekli oturanlarca köy yerleşik alanları ve civarında ve mezralarda yapılan binalar zorunlu deprem sigortasına tâbi değildir” düzenlemesiyle ahır gibi hayvanlar için kullanılan yapıları zorunlu deprem sigortası dışında tutmuştur. 4708 sayılı Yapı Denetimi Kanununun³⁵ 1. maddesinin 1. fıkrasının c bendine göre “entegre tesis niteliğinde olmayan tarım ve hayvancılık amaçlı yapı ve tesisleri” bu Kanun kapsamı dışın-

³³ Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun, Kanun Numarası: 4123, Kabul Tarihi: 23.07.1995, RG 25.07.1995/22354.

³⁴ Afet Sigortaları Kanunu, Kanun Numarası: 6305, Kabul Tarihi: 09.05.2012, RG 18.05.2012/28296.

³⁵ Yapı Denetimi Kanunu, Kanun Numarası: 4708, Kabul Tarihi: 29.06.2001, RG 13.07.2001/24461.

da tutmaktadır. Sayılan mevzuatların aksine 3194 sayılı İmar Kanununun³⁶ 27. maddesinin 1. fıkrasına göre “tarım ve hayvancılık amaçlı yapıların plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun inşa edilmesi gerekliliğini” vurgulamıştır. 3194 sayılı Kanunu 5. maddesinin 10. fıkrası binayı “kendi başına kullanılabilen, üstü örtülü ve insanların içine girebilecekleri ve insanların oturma, çalışma, eğlenme veya dinlenmelerine veya ibadet etmelerine yarayan, hayvanların ve eşyaların korunmasına yarayan yapılardır” şeklinde tanımlamıştır. 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi³⁷ 30. ve 54. maddeleri arasında “İçişleri Bakanlığına bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının kurulması, teşkilatı ile görev ve yetkilerini düzenlemektir.” Düzenlemede hayvanlara dair bir ibare geçmemektedir.

Türk hukuku, kanun düzeyindeki mevzuatta, afet yönetiminde hayvanlarla ilgili yeteri kadar bir düzenlemeyi kapsamamaktadır. Yönetmelik düzeyindeki afet mevzuatında ise hayvanlarla ilgili bazı düzenlemelere rastlanmaktadır. İlk olarak 1988 tarihli Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik³⁸ afetlerde ve afet yönetiminde hayvanlardan bahsetmektedir. Yönetmeliğin dayanağı 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun’dur. Yönetmeliğin amacı 1. maddesine göre “Devletin tüm güç ve kaynaklarını afetten önce planlayarak, afetin meydana gelmesi halinde Devlet güçlerinin afet bölgesine en hızlı bir şekilde ulaşması ile afetzede vatandaşlara en etkin ilk ve acil yardım yapılmasını sağlamak için acil yardım teşkilatlarının kuruluş ve görevlerini düzenlemektir.” 1988 tarihli Yönetmelik, daha çok ekonomik değeri olan hayvanlar yani ekonomik değeri olan sahipli hayvanlar üzerinden düzenlemelerde bulunmuştur. 1988 tarihli Yönetmelik, afet sonrası hayvan zaiyatı bilgileri ve yıkıntılar altında kalan hayvanların tespiti, bu hayvanların kurtarılması, öncelikle insanların, daha sonra barınaktaki hayvanların, tüm bunlardan sonra kıymetli eşya ve malların kurtarılması gerektiği, bulaşıcı hastalıkları önlemek için ölü hayvanların toplatılması gerekliliği, hayvan barınaklarındaki hasarların tespiti, “sahipsiz veya barınsız kalmış hayvanların tespit ve değerlendirilmesi”, hayvanların

³⁶ İmar Kanunu, Kanun Numarası: 3194, Kabul Tarihi: 03.05.1985, RG 09.05.1985/18749.

³⁷ 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG 15.07.2018/30479.

³⁸ Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik, RG 08.05.1988/19808.

geçici barınaklara sevki, kesim hayvanlarının kesimi, hayvan yemi temini ve bu yemlerin depolanma şartları, “sahipsiz kalan hayvanların ilk toplanma yerlerinin tespiti” gibi konuları düzenlemiş ve sorumlu idareyi de dönemin Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı olarak tayin etmiştir.

Diğer bir Yönetmelik ise 2013 tarihli Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği’dir³⁹. Yönetmeliğin dayanağı, “5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun’dur”. Yönetmeliğin amacı 1. maddesine göre “afet ve acil durumlara müdahalede ihtiyaç duyulacak tüm güç ve kaynakları ulusal ve yerel düzeyde planlamak, bu güç ve kaynakların olay bölgesine hızlı ve etkin bir şekilde ulaştırılmasını sağlamak, müdahale hizmetlerini ve bu hizmetlerin koordinasyonundan sorumlu ana ve destek çözüm ortaklarının ve yerel düzeyde sorumlu birimlerin görev ve sorumlulukları ile planlama esaslarını belirlemektir.” 2013 tarihli Yönetmelik, tarım ve hayvancılık kategorisini afet ve acil durum hizmetlerinden biri olarak sıralamaktadır. 2013 tarihli Yönetmelik de hayvanlarla ilgili düzenlemelerinde ekonomik değeri olan sahipli hayvanları temel almıştır. 2013 tarihli Yönetmelik, afet durumunda tarım ve hayvancılık hizmet alanıyla ilgili sorumluluğu dönemin Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına yüklemiştir. 2013 tarihli Yönetmelik 27. maddesinin 7. fıkrasına göre, telef olmuş hayvanların gömülmesi, hayvansal ürün üreten çiftçilerin zararlarının tespiti, “hayvan kaynaklı her türlü salgın hastalığın önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması”, “hayvanlarda ortaya çıkabilecek hastalıklarla mücadele için aşılama ve tedavi çalışmalarının yapılması”, “ölen ya da itlaf edilmesi gereken hayvanlarla ilgili gerekli çalışmaların yürütülmesi” gibi konuları düzenlemiştir.

Afet ve afet yönetimi mevzuatında en güncel Yönetmelik ise 2022 tarihli Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği’dir⁴⁰. Yönetmeliğin dayanağı “7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun ve 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile İlgili Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun hükümleri ile 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesininin 30 ila 54’üncü maddeleridir.” Yönetmeliğin amacı 1. maddesine göre “afet ve acil durumlara mü-

³⁹ Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, RG 18.12.2013/28855.

⁴⁰ Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, RG 18.12.2013/31760.

dahalede ihtiyaç duyulacak kapasiteyi ulusal ve yerel düzeyde planlamak, bu kapasitenin olay bölgesine hızlı ve etkin bir şekilde ulaştırılmasını ve kullanılmasını sağlamak, müdahale hizmetlerini ve bu hizmetlerin koordinasyonundan sorumlu ana ve destek çözüm ortaklarının ve yerel düzeyde sorumlu birimlerin, görev ve sorumlulukları ile planlama esaslarını belirlemektir.” 2022 tarihli Yönetmelik “tarım, orman, gıda, su ve hayvancılık hizmetleri için Tarım ve Orman Bakanlığını” sorumlu idare olarak tespit etmiştir. 2022 tarihli Yönetmelik, 2013 tarihli Yönetmeliğe ek olarak 25. maddesinin 9. fıkrasının ç bendinde “afet bölgesinde sahipsiz ve barınaksız kalan hayvanların tespit ve değerlendirmesini yapmak, afet bölgesindeki hayvanların barınmasını sağlamak ve gerekli barınma ekipmanlarını temin etmek” düzenlemesini getirmiştir. Bu düzenlemeden “sahipsiz ve barınaksız kalan hayvan” tanımlamasının, bahsedilen hayvanların afet öncesi sahipli ve barınacak bir yeri olan hayvanlar olduğu anlaşılmaktadır. Yönetmelik, sokak ya da yaban hayvanları gibi sahipsiz hayvanlar hakkında bir düzenleme getirmemiştir.

2022 tarihli Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliğinin 6. maddesinde, Türkiye Acil Müdahale Planı (TAMP)⁴¹ düzenlenmektedir. 15.09.2022 tarihinde yayımlanan TAMP’ın amacı “afet ve acil durumlara ilişkin müdahale çalışmalarında görev alacak çalışma grupları ve koordinasyon birimlerine ait rolleri ve sorumlulukları tanımlamak, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının temel prensiplerini belirlemektir⁴².” TAMP, afet durumunda çalışma grupları belirlemiş, “Tarım Orman Gıda Su ve Hayvancılık” grubunu, çalışma gruplarından biri olarak tespit etmiştir. Belirlenen bu grup Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde çalışır ve Bakanlığa bağlıdır. Su baskını, baraj patlaması, orman yangını, kimyasal, biyolojik afetler ve salgın hastalıklar, radyolojik, nükleer kazalar, kuraklık ve deprem olay türlerini Tarım Orman Gıda Su ve Hayvancılık grubunun müdahalede bulunması gereken olay türleri olarak belirlemiştir⁴³. TAMP, afet yönetimi planlaması yapılırken dikkate alınacak var-

⁴¹ Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP); ülkemizde yaşanan afetlerden elde edilen tecrübeler doğrultusunda afetlere etkin müdahaleyi sağlamak amacıyla hazırlanmış, ilk olarak 03 Ocak 2014 tarihli 28871 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)’nda gerekli düzenlemeler yapılmış, 15.09.2022 tarih ve 31954 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye Acil Müdahale Planı, Türkiye İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, <<https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-planı>> Erişim Tarihi 19 Şubat 2024.

⁴² TAMP (n41) 3.

⁴³ TAMP (n41) 14.

sayımlardan biri olarak “afet bölgesindeki hayvan varlığının doğrudan veya dolaylı yollarla tehlikeli maddelere maruz kalmış olabileceği” ihtimalini de sayar⁴⁴. Ulusal Afet Müdahale Organizasyon Şemasında Afet Tarım Orman Gıda Su ve Hayvancılık Grubu, ön iyileştirme çalışma grubu olarak yerleştirilmiştir⁴⁵. “Taşınabilir milli servet, kıymetli evrak, eşyalar ve gerektiğinde hayvan tahliyesi yapmak” görevi, ana sorumlu olarak İçişleri Bakanlığına, destek birimi olarak da Tarım ve Orman Bakanlığına verilmiştir⁴⁶.

2022 tarihli TAMP, Tarım ve Orman Bakanlığını, “afet ve acil durumlarda etkilenen tarım alanlarının hasar tespitini yapmak, gıda güvenliğini sağlamak ve ölen, itlaf edilmesi gereken ve etkilenen hayvanların sağlığı konusunda gerekli çalışmaları yürütmeye yönelik koordinasyon ile afet bölgesinde alt yapı çalışmaları tamamlanıncaya kadar kullanma suyu temini, nakli, gerektiğinde yeterli sayıda su kuyularının açılmasına yönelik koordinasyondan” sorumlu tutmaktadır⁴⁷. TAMP, Tarım ve Orman Bakanlığına destek çözüm ortakları olarak “Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşlarını” belirlemiştir. TAMP, Afet Tarım Orman Gıda Su ve Hayvancılık Grubunun hayvanlar üzerinden görev ve sorumluluklarını ise şöyle belirlemiştir: “Afet bölgesinde sahipsiz ve barınaksız hayvanların tespit ve değerlendirmesini yapmak, barınmasını sağlamak ve gerekli barınma ekipmanlarını temin etmek, Afet bölgesinde hayvanlara ilk müdahaleye ilişkin ilk yardım hizmetlerini yürütmek, Afet sonrasında hayvan kaynaklı her tür salgın hastalığın önlenmesi için gerekli tedbirleri almak, Afetzedede çiftçilerin bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretimindeki zarar tespitlerini yapmak, Afet sonrasında evcil hayvanlar, sokak hayvanları, büyükbaş/ küçükbaş ve kümes hayvanlarında ortaya çıkabilecek hastalıklarla mücadele için gerekli aşılama ve tedavi çalışmaları yapmak, bu amaçla aşı, dezenfeksiyon ve hijyen malzemeleri temin etmek⁴⁸.” TAMP, afet mevzuatında ilk defa sokak hayvanları ve hatta evcil hayvanlardan bahsederek afet yönetiminde hayvanlara doğrudan yer vermiştir. Bu hayvanların sorumluluğunu Tarım ve Orman Bakanlığı ile yardımcı ilgili idari kurum ve kuruluşlara yüklemiştir.

⁴⁴ TAMP (n41) 17.

⁴⁵ TAMP (n41) 25.

⁴⁶ TAMP (n41) 40.

⁴⁷ TAMP (n41) 53.

⁴⁸ TAMP (n41) 45-46.

II. Afetlerde Hayvanlar ve İdarenin Sorumluluğu

A. İdarenin Deprem Nedeniyle Sorumluluğu

İdarenin, idari sorumluluğu genel anlamıyla, kamu gücü ayrıcalıklarına sahip idarenin, bu ayrıcalıkları kullanırken kamu hukukunun kontrolünde bir faaliyeti sonucu zarara uğrayan kişilerin zararını karşılama yükümlülüğü olarak açıklanmaktadır⁴⁹. İdarenin sorumluluğunun anayasal temeli, 1982 Anayasası'nın 125. maddesine göre "İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür." İdarenin kusur ve kusursuz sorumluluğu bulunur⁵⁰. İdarenin kusur sorumluluğu hizmet kusuru olarak değerlendirilir ve idarenin bir faaliyetini yürütürken, bu faaliyetin gerekliliklerinin tam olarak yerine getirilmemesinden dolayı hizmetin kötü işlemesi, geç işlemesi veya hiç işlememesi durumlarında hizmet kusuru söz konusudur⁵¹. İdarenin kusursuz sorumluluğu ise tehlike/risk ilkesi uyarınca kusursuz sorumluluk, kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi uyarınca kusursuz sorumluluk, sosyal risk ilkesi uyarınca kusursuz sorumluluk olarak üçe ayrılır⁵². İdarenin sorumluluğunu ortadan kaldıran veya azaltan haller ise mücbir sebep, beklenmeyen hal, zarar görenin davranışı ve üçüncü kişinin davranışı olarak sayılır⁵³. İdarenin sorumluluğunu ortadan kaldıran hallerden mücbir sebebin şartları, dışsallık, öngörülemezlik ve önlenemezlik olarak sayılmaktadır⁵⁴. Mücbir sebep, idarenin eylemi ile zarar arasındaki nedensellik bağına keseceğinden, idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırır⁵⁵. Mücbir sebebin nedensellik bağına kesebilmesi için "doğal afetin gerçekleştiği halde idare gerekli önlemi alsaydı dahi doğal afeti önleyemeyecekti⁵⁶" denilebilmesi gerekmektedir. Danıştay tarafından, deprem gibi bir doğal afetin, idarenin sorumluluğunu doğurup doğurmayacağı; afetin mücbir sebep teşkil edip etmediği ve idarenin kusuruyla bu durumu ne kadar etkileyip etkilemediğine bakılarak tespit edilmektedir⁵⁷.

⁴⁹ Kemal Gözler ve Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri* (25. Bası, Ekin Kitapevi 2023) 680.

⁵⁰ Turgut Tan, *İdare Hukuku* (9. Bası, Turhan Kitabevi 2020) 491, 501.

⁵¹ Ali D. Ulusoy, *Türk İdare Hukuku* (6. Bası, Yetkin Yayınları 2023) 608.

⁵² Ulusoy (n51) 612.

⁵³ Gözler ve Kaplan (n49) 722.

⁵⁴ Kemal Gözler, *İdare Hukuku C. 2* (3. Bası, Ekin Yayınevi 2019) 1348- 1349.

⁵⁵ Meltem Kutlu, 'Deprem ve İdarenin Sorumluluğu', (1999) 32(2) *Amme İdaresi Dergisi* 15, 18-19.

⁵⁶ Gonca Kozanoğlu, *Türk İdare Hukukunda Doğal Afetler Nedeniyle İdarenin Sorumluluğu* (Adalet Yayınevi 2020) 173.

⁵⁷ Kozanoğlu (n56) 177, 182.

Her ne kadar, deprem, sel, fırtına, heyelan gibi afet durumları, mücbir sebebin şartlarını taşıdığına idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırır denebilse de özellikle deprem çerçevesinde günümüzde mevcut teknolojik ve bilimsel gelişmeler depremin öngörülemezlik ve önlenemezlik özelliğini ortadan kaldırmaktadır⁵⁸. Danıştay, özellikle 1999 Marmara Depremleri sonucunda aldığı kararlarda, depremi mücbir sebep olmaktan çıkarmış, idareye sorumluluk yüklemiştir⁵⁹. Danıştay, deprem ve mücbir sebebi değerlendirirken “zararın münhasıran depremden doğup doğmadığı, zararın idare tarafından ağırlaştırılıp ağırlaştırılmadığı hususlarını” incelemektedir⁶⁰. Ayrıca Danıştay tarafından, daha önce “vuku bulmuş ve tekrarlanmış olaylar” mücbir sebep kapsamında değerlendirilmemiş, idarenin afet zararını en aza indirmek için denetim ve gözetim yükümlülüğünün bulunduğu ve deprem gibi afet durumlarında hizmet kusuruna gidilebileceği içtihat edilmiştir⁶¹. Benzer şekilde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından, doğal afetler karşısında devletlerin sorumluluklarını belirlerken devletlerin, doğal afetin öngörülebilir olmasıyla insanların yerleşim yerlerine zarar vermiş olmasını göz önünde tutarak, doğal afetler söz konusu olduğunda bireylerin yaşam haklarına yönelik riskleri azaltacak önlemleri alması gerektiği ve sorumluluğu olduğu içtihat edilmiştir⁶².

İdarenin afet durumunda genel sorumluluğuna bakıldığında afet öncesi önleyici tedbirler, afet sırası ve ardından kriz yönetimi ve afet sonrası hasar tespiti ve telafisi gibi ana başlıklar sıralanmaktadır⁶³. İdarenin deprem doğal afetinden kaynaklanan sorumluluğu incelendiğinde de deprem öncesi önleyici tedbirler ve planlamalar söz konusudur⁶⁴. İdarenin şehir planlama faaliyetleri yapmak,

⁵⁸ Çınar Can Evren, ‘İdarenin Sorumluluğunu Etkileyen Neden Olarak Mücbir Sebep’ (2010) XIV (1) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 263, 289.

⁵⁹ Turan Yıldırım, ‘Danıştay Kararlarında Mücbir Sebep Kavramı’ (2019) 25 (2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı) 1520, 1525.

⁶⁰ Şerife Yıldız Akgül, ‘Depremden Kaynaklanan Manevi Zararlardan İdarenin Sorumluluğu’ (2023) 167 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 133, 141-142.

⁶¹ Celal Işıklar, ‘Danıştay Kararlarında İdarenin Kusursuz Sorumluluğunu Kaldıran ve Azaltan Hâller’ (2019) 4 (1) YBHD 115, 132-136.

⁶² Simay Doğmuş, *AİHS Işığında Devletlerin Yaşama Hakkına İlişkin Pozitif Yükümlülükleri* (Seçkin Yayınevi 2018) 232-233.

⁶³ Gülcan Azimli Çilingir, ‘İdarenin Sorumluluğu İlkesi Kapsamında Afetlerin Değerlendirilmesi’ (2019) 4 (8) Van YYÜ İİBF Dergisi, 167, 171.

⁶⁴ “İdarenin beş faaliyetinin olduğu kabul edilmelidir: kamu hizmeti, kolluk, özendirme-destekleme, özyönetim ve öngörme.” Mahmut Ceylan, ‘İdarenin Öngörme (Planlama) Faaliyeti

“zarar görmesi muhtemel olan yerlerde gerekli tedbirleri almak” yükümlülüğü bulunmaktadır⁶⁵. Bunların başında, yapıların sağlamlığı gelmektedir. Depreme dayanıklı kentlerin inşası ve bunun sürekliliği için idarenin göstereceği çaba olası depremde can ve mal kaybının önüne geçecek haliyle bu durum hayvanların refahı için de geçerli olacaktır. İdare, aktif deprem fay kuşakları üzerinde konumlanmış Türkiye’de depremleri önleyemez ancak depremin kuvvetle muhtemel olma olasılığını öngörerek zararın aza indirilmesi için önleyici tedbirler alır ve planlar yapar, aksi durumda idarenin hizmet kusuru sebebiyle sorumluluğuna gidilmektedir⁶⁶. Danıştay tarafından, depremde idarenin hizmet kusurunu belirlenirken, deprem bölgesindeki yapılaşmaya deprem mevzuatının aksine ruhsat verilmesi, fay hatlarının geçtiği bölgelerin yapılaşmaya açılması, denetimlerin yapılmaması, önlemlerin alınmaması, hizmetin ifasının gerektiği gibi yerine getirilmemesi dikkate alınarak tespit edilmiştir⁶⁷. Ayrıca, deprem gibi doğal afetler karşısında idarenin hareketsiz kalması “olumsuz eylem” olarak kabul edilmekte ve idarenin hizmet kusuruna gidilmektedir⁶⁸. Hatta doktrinde “idarenin doğal afetlerin önlenmesi konusunda gerekli tedbirleri almaması, idarenin hizmet kusuruna yol açacağı kabulüyle kusursuz sorumluluk alanına doğru da bir genişlemedir” yorumu yapılmaktadır⁶⁹.

İdarenin deprem nedeniyle sorumluluğu, depremden önce ve sonra sunması gereken kamu hizmetlerini gereği gibi sunamaması sonucu doğmaktadır. İdarenin deprem öncesinde önleme, planlama, hazırlık yapma, denetleme gibi görevleri bulunmaktadır. İdarenin deprem öncesi yapılar için yapabileceklerinin başında 3194 sayılı İmar Kanununa uygun davranarak yapıları ruhsatlandırması,

ve Bu Faaliyetin Deprem Örneği Üzerinden Önemi Anlamak’ (2023) (4) Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 116, 120. Türkiye idaresinin faaliyetlerini bu şekilde beş gruba ayırarak sistemli bir ve ayrıntılı bir şekilde inceleyen ilk yazar Lütfi Duran’dır. Lütfi Duran, *İdare Hukuku Ders Notları* (İstanbul, İÜHF Yayınları 1982) 244 vd.; Gözler ve Kaplan (n49) 26.

⁶⁵ Asuman Çapar, ‘İdarenin Kolluk Yetkilerini Genişleten Bir Sebep Olarak Doğal Afet’ (2023) 11(2) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1296, 1311.

⁶⁶ Adil Bucaktepe, ‘Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu’ (2012 - 2013) 17 - 18 (26-27-28-29) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 93, 105.

⁶⁷ Pınar Yaşar Şatıroğlu, ‘Doğal Afetlerde Hak Sahipliği Kavramının Danıştay Kararları Işığında Açıklanması ve İdarenin Kusur Sorumluluğu Açısından Kavramın Değerlendirilmesi’ (2023) 81 (Deprem Özel Sayısı-I Kamu Hukuku) Ankara Barosu Dergisi 241, 259-260.

⁶⁸ Esin Gürsel, ‘İdarenin Doğal Afetler Neticesinde Meydana Gelen Zararlardan Sorumluluğu’ (2018) 1(2) R&S -Research Studies Anatolia Journal 330, 334.

⁶⁹ Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku* (Savaş Yayınevi 2019) 455.

ruhsata aykırı yapıları denetlemesi ve gerekirse durdurması veyahut yıktırması gerekmektedir. 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun başlı başına idareye deprem öncesi alınacak önleyici tedbirleri bildirmektedir. 7269 sayılı Kanunun 2. maddesine dayanak Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik⁷⁰ 1. maddesine göre, “tespit ve ilan olunan deprem bölgelerinde yeniden yapılacak, değiştirilecek, büyütülecek resmi ve özel tüm binaların ve bina türü yapıların tamamının veya bölümlerinin depreme dayanıklı tasarımı ve yapımı ile mevcut binaların deprem öncesi veya sonrasında performanslarının değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi için gerekli kuralları ve minimum koşulları belirlemektir.” Yönetmeliğin hükümlerini Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı yürütür. 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun⁷¹ kentsel dönüşüm kapsamında bu kanunun amacını 1. maddesine göre “afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir” ve sorumlu bakanlık Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’dır.

İdarenin deprem gibi doğal afetler sonrasında arama, kurtarma, zararları telafi etme, iyileştirme gibi kamu hizmetlerini sunma yükümlülüğü bulunmaktadır. 7269 sayılı Kanunun 4. maddesinin 1. ve 2. fıkralarına göre “İçişleri, İmar ve İskan, Bayındırlık, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Tarım Bakanlıklarınca acil yardım teşkilatı ve programları hakkında genel esasları kapsıyan bir yönetmelik yapılır. Bu yönetmelik esasları dairesinde afetin meydana gelmesinden sonra yapılacak kurtarma, yaralıları tedavi, barındırma, ölüleri gömme, yangınları söndürme, yıkıntıları temizleme ve felaketzedeleri iâşe gibi hususlarda uygulanmak üzere görev ve görevlileri tayin, toplanma yerlerini tespit eden bir program valiliklerce düzenlenir ve gereken vasıtalar hazırlanarak muhafaza olunur.” İdarenin deprem sonrasında sunması beklenen kamu hizmetlerini gereği gibi yerine getirmemesi de hizmet kusuru olarak görülmektedir⁷².

⁷⁰ Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik, RG 06.03.2007/26454.

⁷¹ Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 6306, Kabul Tarihi: 16.05.2012, RG 31.05.2012/28309.

⁷² Bucaktepe (n66) 119.

B. İdarenin Depremlerde Hayvanlarla ilgili Sorumluluğu

Devletin, insanın temel ihtiyaçlarından olan hayatta kalması, varlığını sürdürebilmesi yani yaşam hakkını koruması bakımından yurttaşlar üzerinde “hem negatif hem de pozitif yükümlülüğü⁷³” bulunmaktadır. Aynı şekilde insan dışı canlılar da aynı temel ihtiyaçlara sahiptir ve bir hayvanın da yaşamaya, korunmaya, güvenli bir ortamda olmaya ve bunun için bakım ve gözetim altında bulunmaya ihtiyacı vardır ve hatta tüm bunlara muhtaçtır⁷⁴. Türk hukukunda sahipli hayvanlar, sahiplerinin mülkiyetinde hatta taşınabilir eşya kategorisinde sınıflandırılmaktadır ve sorumlulukları sahiplerine aittir. Sokak hayvanları gibi sahihsiz hayvanlar ve yaban hayvanları gibi kimsenin mülkü olmamış hayvanların sorumluluğu ise olması gerektiği gibi devletin yani idarenin üzerindedir. Türk hukukunda hayvan hakları ve hayvanların korunması yönünde mevzuat incelendiğinde ise 1982 Anayasası’nda bir düzenleme bulunmadığı görülürken, Türkiye’nin, 2003 yılında Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesinin Onaylanması Hakkında Kararı imzalaması ile 2004 yılında 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanununun kabul edildiği görülür. 5199 sayılı Kanunun kabulü ile beraber, yerel yönetimlere, sahihsiz hayvanlar ve güçten düşmüş hayvanların bakımları ve veterinerlik hizmetleri için bakımevleri açma zorunluluğu getirilmiştir. Burada sahihsiz hayvan tanımına sokak hayvanları da dahildir⁷⁵. Ayrıca, 5199 sayılı Kanun yerel yönetimlerin bu hizmetleri sunarken denetimini, mali destek sağlanmasını ve ev hayvanlarının kimliklendirilmesi görev ve sorumluluğunu da Tarım ve Orman Bakanlığına vermiştir. 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu ise ekonomik değeri olan çiftlik hayvanlarının kayıt altına alınması, kimliklendirilmesi, veteriner hizmetlerinin kontrolü gibi konularda Tarım ve Orman Bakanlığını görevli ve sorumlu Bakanlık olarak belirlemiştir. Hayatın olağan akışında, 5199 sayılı Kanun ve ilgili mevzuat, hayvanların genel mağduriyetinin giderilmesinin sorumluluğunu, varsa sahiplerine ve idareye yoksa doğrudan idareye yüklemiştir. Devleti oluşturan insan topluluğunun kamu hizmeti tarafını yöneten idareye, hayvanlar hakkında düşen

⁷³ Kemal Şahin, ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukukunda, Doğal Afetlerde Yaşam Hakkı ve Mülkiyet Hakkı Bağlamında Devletin Sorumluluğu: Budayeva Kararı’ (2013) 19(3) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 53, 77.

⁷⁴ İrfan Tüner, *AİHM ve AYM Kararları Işığında Devletin Öldürmeme Yükümlülüğü* (Seçkin Yayıncılık 2021) 27.

⁷⁵ Sencer Abdullah Akkoyunlu, ‘Mahalli İdarelerin Sokak Köpeklerinin Verebileceği Zararlar ile İlgili Yükümlülükleri ve Bu Yükümlülüklerin Mahalli İdareler Arasındaki İlişkiler Bakımından Değerlendirilmesi’ (2022) 27 (46) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3, 45.

sorumluluk olağan durumlarda olduğu gibi afet gibi olağanüstü durumlarda da artarak devam etmelidir.

Aynı hayatı ve doğayı paylaştığımız hayvanların da afet yönetiminde, insanlar kadar yer alması gerekliliği vazgeçilemez bir olgudur. Türkiye’de afet mevzuatına bakıldığında, afetlerde hayvanların hakları, korunması ve refahı adına doğrudan düzenlemelerin yönetmelik ve plan düzeyinde kaldığı görülmektedir. En güncel düzenlemeler, 2022 tarihli Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği ve yine 2022 tarihli Türkiye Acil Müdahale Planıdır (TAMP). Hatta afet durumunda sokak hayvanlarının durumuyla ilgili ilk düzenleme TAMP’da geçmektedir. 2022 tarihli Yönetmelik ve TAMP, afet durumlarında hayvanlar konusunda Tarım ve Orman Bakanlığını ve Bakanlığa destek noktasında Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı, Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşlarını görevli ve sorumlu tayin etmiştir. Hayatın olağan akışında, hayvanlarla ilgili idari sorumluluğun yüklendiği yerel yönetimlerin ve Tarım ve Orman Bakanlığının, afet durumunda da hayvanlarla ilgili sorumluluğu üstlenmesi gerekliliği, idari hizmetin erişilebilirliği ve sürekliliği açısından da önemli ve gereklidir⁷⁶.

2022 yılında yayımlanan Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), afet yönetimiyle ilgili yapılması gerekenleri ayrıntısıyla belirtmektedir. Afet yönetiminde sokak hayvanlarına ilk defa vurgu yapan TAMP’da, evcil hayvanlara da vurgu yapılmıştır. TAMP, sorumlu idareyi şöyle tayin etmektedir: “Afet ve acil durum hizmetlerinin koordinasyonundan, afet ve acil durumlara yönelik eğitim politikalarının oluşturulmasından ve bu konularda mevzuat düzenlemeleri yapılmasından Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)⁷⁷ sorumludur. Ulusal düzey çalışma grubu planlarının hazırlanması ve uygulanmasından çalışma grubundan sorumlu ana çözüm ortağı olan bakanlık, kurum ve kuruluşlar asli sorumlu olmakla birlikte, çalışma grubu planlarında görevlendirilen destek çözüm ortağı bakanlık, kurum ve kuruluşlar, özel sektör, STK’lar ve gerçek kişiler de ayrı ayrı sorumludur. Bakanlık, kurum ve kuruluşlarda planların hazırlanması ve uygulanmasından; en üst yöneticiler, il afet müdahale planlarının hazırlanması ve uygulanmasından; valiler, özel kuruluşlarda ise işveren veya yetkili temsil organları sorumludur.” İdarenin, deprem öncesi önleyici tedbirler almaması,

⁷⁶ Ahmet Güven ve Saltuk Buğra Kızılkaya, ‘Afetlerde Yerel Yönetimlerin Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme’ (2023) I (2) Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1, 7.

⁷⁷ 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 30. maddesi ve devamında düzenlenen Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, İçişleri Bakanlığına “bağlı” kuruluştur ve tüzel kişiliği bulunmaz.

planlamalarını yapmaması ya da planlama yapmış olsa dahi yürütülemeyen planlamalar ya da başarısız öngörmeler yapması idarenin sunacağı kamu hizmetinin hiç işlememesine neden olmaktadır ve idarenin hizmet kusuru sorumluluğu doğmaktadır⁷⁸.

Deprem sırası ve sonrası kriz yönetiminde, idarenin sorumluluğu; kurtarma çalışmalarından başlayarak, afetin etkilerini son buldurup; normal hayatı seyrine kavuşturana kadar devam ettirmesidir. 7126 sayılı Sivil Savunma Kanunu, 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirler ile Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, 2011 tarihli Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezleri Yönetmeliği, 2022 tarihli Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, 2022 tarihli Türkiye Afet Müdahale Planı idarenin deprem sırası ve sonrası kriz yönetiminde, nasıl davranacağına yönelik çerçeveyi çizmektedir. Mevzuatta da açıkça belirtildiği gibi, idarenin deprem sırasında, hemen sonrasında, hasar tespiti ve telafisinde sunacağı hizmetler kamu hizmetidir ve aksaması sonucu idarenin hizmet kusuru ortaya çıkmaktadır⁷⁹. Deprem sırasında ve hemen sonrasında idarenin sunması gereken hizmetlerin geç işlemesi, bazı durumlarda hiç işlememesi anlamına gelebileceğinden; örneğin enkaz altında canlı insan veya hayvan kurtarma olayında olduğu gibi, idarenin hizmet kusuru sorumluluğu devam etmektedir⁸⁰.

C. Değerlendirme

Devletin yani idarenin insanların yaşam hakkını koruma yükümlülüğü olduğu kadar; hayvanların da yaşam hakkını koruma yükümlülüğü bulunmaktadır. Deprem gibi doğal afet öncesinde; önleyici tedbirler almak, afet yönetimi üzerinde planlamalar yapmak; afet sırası ve sonrasında hasar tespit ve iyileştirme süreçlerinin her bir basamağı ile ilgili idarenin sunacağı hizmetler, kamu hizmeti kapsamındadır. Bu kamu hizmetlerinin hiç sunulmaması, geç ya da kötü sunulması sonucu özellikle deprem gibi olağanüstü koşullar yaratan doğal afet olaylarında can ve mal kayıpları kaçınılmaz olacaktır. Bu kayıpların önlenmesi ya da zararın en aza indirgenebilmesi için idarenin sunacağı kamu hizmetlerini olması gerektiği gibi sunması gerekmektedir aksi halde idarenin hizmet kusurundan bahsedilecektir.

⁷⁸ Ceylan (n64) 127.

⁷⁹ Bucaktepe (n66) 117.

⁸⁰ Agah Adak, 'Afet Tehlikesi ve Olgusu Karşısında İdarenin Konumu ve Görevleri' (2000) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan) 181, 185.

Afet yönetimi döngüsü, “hazırlık, müdahale, iyileştirme, zarar azaltma ve önleme⁸¹” aşamalarından oluşmaktadır. Bu döngünün tüm süreçlerine hayvanlar dâhil edilmelidir ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Afet yönetimin her aşamasında veterinerlik hizmetleri ayrıca planlanmalıdır. Merkezi ve yerel yönetimler, özel sektör, hayvan sahipleri, toplumun diğer bireyleri, veterinerler gibi paydaşlarla birlikte çalışılmalıdır ve farkındalık yaratacak çalışmalara önem verilmelidir⁸². Deprem gibi afet durumlarında hayvanlar için risk analizi yapılmalıdır. Bu analizler sonucu planlamalar yapılmalı ve doğru insan kaynağı hayvanlar için afet yönetimine aktarılmalıdır. Tüm bu çalışmaları destekleyecek bütçenin oluşturulması için idare kaynak yaratabilmelidir⁸³. Afet yönetimi döngüsü çerçevesinde idarenin hayvanlar için de sunması gereken hizmetleri gereği gibi yerine getirmemesi hizmet kusuru kapsamında değerlendirilmelidir.

Genel idare hukuku bilgileri ışığında, idarenin hizmet kusurundan kaynaklı sorumluluğunun aynı zamanda tazmin borcu ve alacaklısı yaratacağı, bundan dolayı tazmin alacaklısının bir hakkın öznesi olması gerekliliği vurgulanmalıdır. Bu noktada idarenin hizmet kusurunun afetlerde insanlara karşı işlenmesinde tazmin yükümlülüğünde bir problem görülmemektedir çünkü insan pozitif hukuk kapsamında bir hakkın öznesidir. Ancak, pozitif hukukta hayvanların hakkın öznesi değil süjesi yani konusu olduğu bilgisiyle konuyu değerlendirme zorunluluğu doğmaktadır. İdarenin, afetlerde hizmet kusuru nedeniyle sorumluluğunun, hayvanlar açısından da geçerliliği olabilmesi için sahipli ve sahipsiz hayvan ayırımına gitmek gerekecektir. Sorumluluk, tazmin yükümlülüğünü de birlikte getirecektir. Sahipli hayvanlar açısından idarenin sorumluluğu, zararı gören hukuk öznesi yani hayvanın sahibine karşı olacaktır. Zarar, sahipli hayvanın sahibinin mal varlığına gelmiştir ve tazmin alacaklısı sahipli hayvanın sahibi, hukuk süjesi de hayvanın kendisidir. Deprem gibi bir doğal afet durumunda, zarar gören sahipli hayvanın hakkı ancak hayvan sahibi hak arama yoluna gittiğinde, idarenin kusuru nedeniyle sorumluluğu ve tazmin yükümlülüğünden bahsedilecektir.

Fakat deprem gibi doğal afet durumlarında, zarar gören hayvan sahipsiz bir hayvan ise bu hayvanın zarar görmesi durumunda idare sorumlu tutulabilecek midir sorusunun yanıtı Türk pozitif hukukunda karşılıksız kalmaktadır. Sahipli

⁸¹ Kılıç ve Çakır (n1) 336.

⁸² Kılıç ve Çakır (n1) 338.

⁸³ Kılıç ve Çakır (n1) 339.

hayvanlarda, hayvanın sahibi malvarlığının bütünlüğüne dokunulduğu gerekçeyle idareyi sorumlu tutabilirken, sahipsiz hayvanların sahibi olmadığından idarenin sorumluluğu bir tazmin sorumluluğu olmaktan çıkmaktadır. İdare, zaten temelde bir hakkın öznesi olmayan hatta sahipsiz oldukları için bir hakkın süjesi de olmayan sahipsiz hayvanların uğradıkları zararlarda somut bir yaptırıma maruz kalmayacaktır. İdarenin, sahipsiz hayvanları koruyamadığı ya da zarar verdiği için kendini dava ettiği veyahut tek taraflı olarak kendini denetlediği bir durum söz konusu olmamıştır.

Bu noktada, Türk hukukunda, sahipsiz hayvanların hukuki statüsünü tartışabilmek adına Anayasa Mahkemesinin 22.09.2021 tarihli 2018/6 Esas ve 2021/60 Karar numaralı kararına⁸⁴ değinilebilir. Karardaki itirazın konusu Türk Ceza Kanununun “mala zarar verme” başlıklı 151. maddesinin 2. fıkrasında geçen “sahipli hayvan” ibaresinin Anayasa’nın 2. 10. ve 90. maddelerine aykırılığı iddiasıyla iptal edilmesidir. İtiraz yoluna başvuran ilgili Ceza Hâkimliği, itiraza konu olayı “(sahipsiz) bir hayvanı işkence ederek öldürdüğü iddiasıyla sorgusu yapılan şüpheli hakkında adli kontrol kararı verilmesi talebinin incelenmesi sırasında itiraz konusu kuralın Anayasa’ya aykırı olduğu kanısı” olarak açıklamıştır. İlgili Ceza Hâkimliği, Anayasa Mahkemesine başvuru dilekçesinde⁸⁵ sokak

⁸⁴ Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, Norm Denetimi Kararları, E 2018/6 K 2021/60, 22.09.2021, <<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/2021/60>> Erişim Tarihi 24 Mart 2024.

⁸⁵ “... sokak hayvanları da sahipsiz kamu malıdır. Sokak hayvanları, belediyeler tarafından kısırlaştırılmakta, kamuya ait mikroçipi üzerlerinde taşımakta, belediyeler tarafından sağlık muayeneleri, bakımları yapılmakta, sokaklara bu hayvanlar için su, mama ve kulübe konulmakta, kamu kaynağından bu hayvanlara ciddi oranda harcama yapılmaktadır.

Kanun’da geçen “sahipli” kelimesi, sokak hayvanlarının kamu malı olarak düşünülmesini engelleyerek ya da mahkemeler nezdinde hatalı bir algı yaratarak hayvanlara yapılan haksız fiillerin farklı müeyyidelere tabi tutulmasına sebebiyet vermekte, bu da hem kamu vicdanını hem de hukuk güvenliğini zedelemektedir.

Belediye tarafından sokağa konulan bir oturma bankına, ya da belediye tarafından yere döşenen bir kaldırım taşına, yada karayolları tarafından konulan bir aydınlatma direğine bir haksız fiil sonucu verilen zarar, Türk Ceza Kanunu kapsamında şikayete bağlı olmadan soruşturulup kovuşturulabiliyorken kanundaki ‘sahipli’ kelimesinin varlığı nedeniyle, kamu kaynağından para aktarılarak bakımı ve rehabilitasyonu yapılan sokak hayvanlara verilen zararlar ceza soruşturması ve kovuşturması dışında kalmaktadır. Bu da anayasamızda yer alan hukuk devleti ilkesine, hukuk güvenliği ilkesine, eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaktadır.

Ayrıca, kamu malı olan sokak hayvanlarına, yabani hayvanlara karşı yapılan hak ihlallerinin sadece idari para cezası ile cezalandırılması, kamu vicdanında yaralar açmakta ve anayasal bir kavram olarak ta anayasada yer alan “Toplumun huzurunu” bozmaktadır. Kanundaki sahipli/ sahipsiz hayvan ayırımının yarattığı güçsüze yönelen şiddet bir sarmal halinde yayılmak-

hayvanlarını “sahipsiz kamu malları” olarak nitelendirmiştir. Bahsi geçen kararda ifade edildiği gibi; eğer sokak hayvanları “sahipsiz kamu malı⁸⁶” olarak kabul edilirse, deprem gibi afet durumlarında zarar gören sahipsiz hayvanlar yine bir hakkın öznesi olarak değil hakkın süjesi olarak kabul görecektir. Sahipsiz kamu malları devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bu koşulda da idarenin zarar gören sahipsiz hayvanı koruyamadığı ve zarar verdiği için kendisine karşı dava açması gibi bir durumla karşı karşıya kalınacaktır. Davacı ve davalı sıfatı aynı muhatapta birleşeceğinden bu değerlendirme de idarenin deprem gibi doğal afet durumlarında sahipsiz hayvanlar konusundaki sorumluluğu hakkında pozitif hukuk çerçevesinde bir çözüm üretilmemektedir.

Sonuç

Türkiye’de afet yönetimi mevzuatına bakıldığında hayvanlarla ilgili düzenlemelerin yönetmelik ve hatta plan düzeyinde kaldığı görülmektedir. Deprem doğal afetinde afet öncesi, esnası ve sonrasında hayvanlarla ilgili ne yapılabilir sorusunun cevabı, teori ve pratikte net değildir. Birkaç örnekle somutlaştırılacak olursa, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrası, evcil hayvanları olan insanların depremin hemen sonrasında hasar durumuna bakmaksızın yapılara girdiği hayvanlarını kurtarmaya çalıştığı deneyimlenmiştir. Deprem toplanma alanlarında, evcil hayvanlar için kafesler bulundurulması, yem ve su temin edilmesi, veterinerlik hizmetlerinin aktif olması gibi önleyici tedbirler kapsamında planlamalar yapılmamıştır. Ekonomik değeri olan hayvan sahiplerinin afet bölgesini terk edemediği, enkaz altında kalan hayvanlarını kurtarmak için

ta, çocuğa ve kadına şiddet olarak çoğalmaktadır. Hukuk devletinin amaçlarından olan toplumun huzurunun sağlanması ve kamu vicdanının rahatlaması için Türk Ceza Kanununun 151/2. maddesinde geçen “sahipli” kelimesinin yasadan çıkartılması gerekmektedir.”

⁸⁶ “Sahipsiz kamu malları: üzerinde mülkiyet kurulmaya elverişli olan ancak şimdiye kadar üzerinde kurulmamış, herkesin doğrudan kullanımına ve yararlandırılmasına açık mallardır. Her ne kadar bu mallara sahipsiz mallar dense de bu malların bir sahibi vardır o da ilgili kamu tüzel kişileridir” Gözler, Cilt 2 (n54) 852-853. “İdarenin malları üzerindeki yetkisi özel hukuktaki gibi bir mülkiyet hakkı mıdır yoksa mülkiyet hakkı yok mudur tartışmaları ve farklı görüşler mevcuttur. Kamu malları üzerindeki mülkiyetin niteliğine ‘idari mülkiyet’ veya ‘kamusal mülkiyet’ denebilir. Türkiye’de kamu malları, idarenin yani devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bu gerek Anayasa’nın ilgili maddelerinde gerekse Türk Medeni Kanununun 715. maddesinde ifade edilmiştir. Kamu mülkiyetinin devletin hüküm ve tasarrufu olmasının, bu mülkiyetin Medeni Kanundaki gibi değerlendirilmemesi gerektiği bunun idare ve muhafazasında kamu gücünün söz konusu olacağı, devletin kamu mülkiyeti üzerinde sadece bir denetim ve gözetim göreviyle sınırlı kalmayacağı, kamu mülkiyetinin değerlendirilmesinin idare hukuku kapsamında yapılması gerekliliği de yüksek mahkeme içtihatlarında belirtilmiştir.” Gözler, Cilt 2 (n54) 861-867.

özel ekipmanlara erişemediği görülmüştür. Enkaz kaldırma çalışmalarında ve yahut şehri yeniden inşa ederken sokak hayvanlarının refahına, yavrulama ve yaşam alanlarına ne derece dikkat edildiği ve bu durumun denetimi tartışmalıdır. Bu ve benzeri durumları içeren örneklerin çoğaltılabileceği gerçeğiyle belirlenmelidir ki afet yönetiminde hayvanların özel bir konumu vardır ve bu konuda sunulacak hizmetler hem insan hem de hayvan refahı için önemlidir. Her ne kadar afet yönetiminde temel alınan insan unsuru olsa da hayvanlar da bu hayatın ve doğanın bir parçası olarak afet yönetiminin içinde yer almak zorundadır. İnsanların hayvanlara yükledikleri anlam ne olursa olsun, canlı varlıklar olarak savunmasız ve örgütlenme kabiliyetinden yoksun hayvanların da yaşam haklarının korunması ve refahının sağlanması gereklidir. Olağan koşullar bir yana, olağanüstü koşullarda hayvanların insanlara daha da ihtiyaç duyduğu ortadadır.

İdarenin, deprem doğal afeti durumunda kusur sorumluluğu bulunur ve bu sorumluluk hizmetin hiç işlememesi, geç veya kötü işlemesi hallerinde gerçekleşir. Deprem öncesi önleyici tedbirler alınması ve planlamalar yapılması noktasında hayvanlar ve barınakları konusunda idarenin üstüne düşeni yapmaması hizmetin hiç işlememesi durumuna; enkaz altında kalan hayvanların kurtarılamaması, deprem sonrasında sokak hayvanlarının aç ve barınsız kalması, evcil hayvanların sahipsiz kalması veyahut terk edilmesi, veterinerlik hizmetlerinin sunulmaması gibi hizmetlerin aksaması durumu da hizmetin geç, kötü ve hatta hiç işlememesine örnek verilebilir. Burada sorulması gereken soru, Türk hukukunda birer eşya olarak nitelendirilen hayvanların deprem çerçevesinde afetlerde zarar görmeleri durumunda idarenin sorumluluğu nedir sorusu olacaktır. Bir sorumluluk atfedilecekse zarar nasıl tazmin edilecektir? Örneğin evde beslenen ve mikroçipi olmayan bir hayvan depremde enkaz altında kalıp öldüğünde ya da bir sokak hayvanı depremde yıkılmış mahallesinde artık çöplerden yiyecek bulamadığında ya da ahır yıkılmış bir hayvanın sakatlanmasında ya da mikroçipli bir hayvan deprem anında kaçtığında veya sahipleri tarafından terk edildiğinde idarenin üstleneceği sorumluluk ne olacaktır? Bu nasıl denetlenecektir ve bir sorumluluk varsa nasıl tazmin edilecektir? Tüm bu sorular çerçevesinde, hayvanların afetlerdeki durumuyla ilgili yerel yönetimler mi yoksa merkezi yönetim mi daha çok sorumluluk üstlenen taraf olacaktır?

Öncelikli meselenin Türk hukukunda hayvanların hukuki statüsünün tanınmasında olduğu vurgulanarak, değerlendirme yapılırken hayvanların sahipli ve sahipsiz olmalarının idarenin deprem gibi afet durumlarında sorumluluğu konusunda farklılık yarattığı vurgulanmalıdır. Hayvanlar, pozitif hukukta hakkın

öznesi değil hakkın süjesi yani konusu olarak değerlendirildiğinden, yaşanan bir afet durumunda zarar gören hayvanın menfaati değil, sahipli ise sahibinin zedelenen menfaati üzerinden sorumluluktan bahsedilebilir ve tazmin yükümlülüğü doğabilir. Hayvan sahipsiz ise afette zarar görmüş bir sahipsiz hayvanın uğradığı zarar dolayısıyla sorumluluk üstlenecek bir makam bulunmamaktadır. Günümüz dünyasında, medeni, çağdaş ve modern devletlerin etik ve insani değerler kapsamında, çevreyi, doğayı, canlı yaşamını korumak sorumluluğuna vurgu yapmak gerekmektedir. İdarenin, deprem gibi afet durumlarında hayvanların konumuyla ilgili sorumluluğu bu çerçevede değerlendirilmeli ve devlet bu sorumluluğu üstlenebilmelidir. Burada, her ne kadar mevcut durumda doğrudan bir çözüm önerisi üretilemese de idarenin denetlenmesi yolları devreye sokulabilir. İdarenin iç denetim yollarının yanı sıra Devlet Denetleme Kurulu, Kamu Denetçiliği Kurumu gibi idare üzerinde etkinlik sağlama ihtimali olan kurumların idareyi denetlemesi beklenebilir.

Bununla birlikte, hayvan hakları ve hayvanların refahına çalışan sivil toplum örgütleri (STK) desteklenmeli, idare, STK'ların deneyimlerinden faydalanmalı, ortak alanlarda çalışma ortamı yaratabilmelidir. Devlet ve sivil toplum işbirliği modelleri inşasından söz edilmelidir. Özellikle sahipsiz hayvanlar yani sokak hayvanlarını, yaban hayvanlarını, soyu tükenmekte olan hayvanları korumayı amaçlamış STK'ların, deprem gibi afet durumlarında zararlarının idarece tazmini gerekliliği düşünülebilir. STK'ların burada tüzel kişiliklerini kullanarak, STK olma vasıfları üzerinden özellikle sahipsiz hayvanların menfaatleri yönünde idareye sorumluluğunu hatırlatabilir, maddi ve mümkünse şartlar elverdiği ölçüde manevi tazminat talebinde bulunabileceği düşünülebilir.

Deprem gibi doğal afet yönetiminde hayvanlara kapsamlı şekilde yer verilmesi ve pratik hayata geçirilmesinin, hayvanların yanı sıra en fazla insanlara faydası dokunacağı unutulmaması gereklidir. Hayvanlar da bu hayatın ve doğanın bir parçasıdır ve insan yaşamı için vazgeçilmez öneme sahiptir. Hayvanların, sahiplilik durumları dikkate alınmadan idare tarafından kimliklendirilmesi, takiplerini sağlayabilecek teknolojik gereçlerle takip edilebilmesi, düzenli veterinerlik hizmetlerinin sağlanması, üreme kontrolünün yapılması ve tüm bunların idare tarafından takip edilmesi afetlerden bağımsız hayvanlar için idarenin yürüteceği temel hizmetler olmalıdır. Kimliklendirilmiş ve takip mekanizmasına kaydedilmiş hayvanların herhangi bir deprem veya afet anında nerde olduğu, sağ mı ölü mü olduğu, terk edilip edilmediği, veterinerlik hizmetlerine ihtiyacı olup olmadığı ilgili idarece kolayca tespit edilebilecek ve kısa sürede müdahale edilebilecektir. Afet yönetimi mevzuatı baştan elden geçirilerek hay-

vanlar için afet yönetimi yönetmelik ve plan seviyesinden daha güçlü bir seviyeye yükseltilerek düzenlenmelidir. Afet yönetiminde hayvanlar için özellikli ve ayrı birimlerin kurulması, veterinerlik hizmetleri, yem ve su temini, güvenli ortam temini, arama kurtarma gibi afet yönetiminin temel konuları üzerinde yetişmiş eleman ihtiyacının acilen giderilmesi gereklidir.

İdeal hukuk bakımından olması gereken, idarenin herhangi bir sorumluluğa gerek kalmadan etkili bir afet yönetimi sürdürebilmesidir. Deprem gibi afetlerin olumsuz etki ve sonuçlarını azaltmak hatta yok etmek devletin ve toplumun öncelikli konularından olmalı, öncelikli hale getirilmelidir. İnsanların, deprem gibi afetler, çevre, hayvanlar gibi diğer canlı yaşamı hakkında eğitilmesi, bilinçlendirilmesi, yine idarenin eğitim kamu hizmetiyle sağlanabilecektir. Bilim ve teknoloji geliştikçe, insan faaliyetlerinin çevreye ve canlı yaşamına verdiği zararlar kontrolden çıksa da bunun telafisinin de bilim ve teknoloji çerçevesinde yapılabilme ihtimali unutulmamalıdır. Özellikle, toplumsal ve idari kültür irdelenerek, önleyici tedbirler yerine, deprem gibi afetlerin yıkıcı sonuçlarıyla baş başa kaldıktan sonra telafi edici tedbirlere odaklanmış bir yapının değiştirilmesine çaba gösterilmelidir. Sonuç olarak, deprem gibi doğal afet durumlarında hayvanların özellikle sahihsiz hayvanların durumunun iyileştirilmesi, pozitif hukukta çözüm üretilmesi adına adımların atılması hususu hem hayvanların hem de insanların derin faydasına olacaktır.

Kaynakça

- Adak A, 'Afet Tehlikesi ve Olgusu Karşısında İdarenin Konumu ve Görevleri' (2000) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan) 181-186.
- Akgül ŞY, 'Depremden Kaynaklanan Manevi Zararlardan İdarenin Sorumluluğu' (2023) 167 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 133-176.
- Akkoyunlu SA, 'Mahalli İdarelerin Sokak Köpeklerinin Verebileceği Zararlar ile İlgili Yü-kümlülükleri ve Bu Yükümlülüklerin Mahalli İdareler Arasındaki İlişkiler Bakımından Değerlendirilmesi' (2022) 27 (46) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 3-63.
- Akıymaz B, Sezginer M ve Kaya C, *Türk İdari Yargılama Hukuku* (2. Baskı, Savaş Yayınevi 2019).
- Bucaktepe A, 'Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu' (2012 - 2013) 17 - 18 (26-27-28-29) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 93-122.
- Can B ve Can E, 'Şubat 2023 Türkiye Depremleri Sonrası Afet Bölgesi Hayvan Sağlığı Koordinasyonu Kapsamında Hatay İlinde Yürütülen Çalışmalar ve Afet Yönetiminde Veteriner Hekimliği' (2023) 7 (2) Dirençlilik Dergisi 375-389.
- Ceylan M, 'İdarenin Öngörme (Planlama) Faaliyeti ve Bu Faaliyetin Deprem Örneği Üzerinden Önemini Anlamak' (2023) (4) Çukurova Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 116-134.
- Çapar A, 'İdarenin Kolluk Yetkilerini Genişleten Bir Sebep Olarak Doğal Afet' (2023) 11(2) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1296-1325.
- Çilingir GA, 'İdarenin Sorumluluğu İlkesi Kapsamında Afetlerin Değerlendirilmesi' (2019) 4 (8) Van YYÜ İİBF Dergisi 167-193.
- Dereli F ve Yıldırım B, 'Afetlerde Çevre Sağlığı' (2023) 8 (2) İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 711-716.
- Doğmuş S, *AİHS Işığında Devletlerin Yaşama Hakkına İlişkin Pozitif Yükümlülükleri* (Seçkin Yayınevi 2018).
- Duran L, *İdare Hukuku Ders Notları* (İstanbul, İÜHF Yayınları 1982).
- Duru B ve Özdan S, 'Uluslararası Bildiriler Çerçevesinde Hayvan Hukuku İncelemesi' (2023) 18 (1) Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 169-198.
- Erdoğan MA, 'Afetlerde Veteriner Hizmetleri' (2023) 8 (2) İzmir Kâtip Çelebi Üniversite-si Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 613-622.
- Evren ÇÇ, 'İdarenin Sorumluluğunu Etkileyen Neden Olarak Mücbir Sebep' (2010) XIV (1) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 263-297.
- Gözler K, *İdare Hukuku C. 2* (3. Bası, Ekin Yayınevi 2019).
- Gözler K ve Kaplan G, *İdare Hukuku Dersleri* (25. Bası, Ekin Kitapevi 2023).
- Gürsel E, 'İdarenin Doğal Afetler Neticesinde Meydana Gelen Zararlardan Sorumluluğu' (2018) 1(2) R&S -Research Studies Anatolia Journal 330-343.

- Güven A ve Kızılkaya SB, 'Afetlerde Yerel Yönetimlerin Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme' (2023) I (2) Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1-20.
- Işıklar C, 'Danıştay Kararlarında İdarenin Kusursuz Sorumluluğunu Kaldıran ve Azaltan Hâller' (2019) 4 (1) YBHD 115-158.
- İpekçi NN, 'Afetlerde Kırılgan Grupların Sağlığı' (2023) 2 (3) Sağlık Bilimleri ve Klinik Araştırmaları Dergisi 147-156.
- Kılıç M ve Çakır Ö, 'Afetlerde Hayvanlar' (2022) 5 (1) Afet ve Risk Dergisi 330-345.
- Kozanoğlu G, *Türk İdare Hukukunda Doğal Afetler Nedeniyle İdarenin Sorumluluğu* (1. Bası, Adalet Yayınevi 2020).
- Kutlu M, 'Deprem ve İdarenin Sorumluluğu', (1999) 32(2) Amme İdaresi Dergisi 15-27.
- Macit İ, 'Bütünleşik Afet Yönetiminde Sendai Çerçeve Eylem Planının Beklenen Etkisi' (2019) 5(1) Doğal Afetler ve Çevre Dergisi 175-186.
- Sinmez ÇÇ, 'Dünyada ve Türkiye'de Hayvan Haklarının Mevcut Anayasal Konumu' (2022) 11 (1) Harran Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi 51-57.
- Şahin K, 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukukunda, Doğal Afetlerde Yaşam Hakkı ve Mülkiyet Hakkı Bağlamında Devletin Sorumluluğu: Budayeva Kararı' (2013) 19(3) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 53-146.
- Şatıroğlu PY, 'Doğal Afetlerde Hak Sahipliği Kavramının Danıştay Kararları Işığında Açıklanması ve İdarenin Kusur Sorumluluğu Açısından Kavramın Değerlendirilmesi' (2023) 81 (Deprem Özel Sayısı-I Kamu Hukuku) Ankara Barosu Dergisi 241-267.
- Tan T, *İdare Hukuku* (9. Bası, Turhan Kitabevi 2020).
- Tüner İ, *AİHM ve AYM Kararları Işığında Devletin Öldürmeme Yükümlülüğü* (Seçkin Yayıncılık 2021).
- Ulusoy AD, *Türk İdare Hukuku* (6. Bası, Yetkin Yayınları 2023).
- Yıldırım T, 'Danıştay Kararlarında Mücbir Sebep Kavramı' (2019) 25 (2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı) 1520-1538.
- Yıldız G, 'Afetlerde Arama- Kurtarma ve Ceset Arama Köpekleri' (2023) 8 (2) İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 661-667.
- Yıldız Y ve Yıldız B, 'Afetlerde Güvenlik' (2023) 8 (2) İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 771-774.

Mevzuat

- 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG 15.07.2018/30479.
- Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 6306, Kabul Tarihi: 16.05.2012, RG 31.05.2012/28309.

- Afet Sigortaları Kanunu, Kanun Numarası: 6305, Kabul Tarihi: 09.05.2012, RG 18.05.2012/28296.
- Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, RG 18.12.2013/28855.
- Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği, RG 24.02.2022/31760.
- Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik, RG 08.05.1988/19808.
- Arı Kolonilerinin Kimliklendirilmesi ve Kayıt Altına Alınması Hakkında Yönetmelik, RG 22.04.2022/31817.
- Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik, RG 06.03.2007/26454.
- Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin Onaylanması Hakkında Karar, RG 20.10.2003/25265.
- Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun Numarası: 7332, Kabul Tarihi: 09.07.2021, RG 14.07.2021/31541.
- Hayvanları Koruma Kanunu, Kanun Numarası: 5199, Kabul Tarihi: 24.06.2004, RG 01.07.2004/25509.
- İmar Kanunu, Kanun Numarası: 3194, Kabul Tarihi: 03.05.1985, RG 09.05.1985/18749.
- Kedi, Köpek ve Gelinciklerin Kimliklendirilmesi ve Kayıt Altına Alınmasına Dair Yönetmelik, RG 26.02.2018/30344.
- Koyun ve Keçi Türü Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği, RG 02.12.2011/28130.
- Olağanüstü Hal Kanunu, Kanun Numarası: 2935, Kabul Tarihi: 25.10.1983, RG 27.10.1983/18204.
- Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015 - 2030), Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Ofisi.
- Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması, Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliği, RG 02.12.2011/28130.
- Sivil Savunma Kanunu, Kanun Numarası: 7126, Kabul Tarihi: 09.06.1958, RG 13.06.1958/9931.
- Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun, Kanun Numarası: 4123, Kabul Tarihi: 23.07.1995, RG 25.07.1995/22354.
- Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), RG 15.09.2022/31954.
- Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (2022 - 2030) (TARAP), RG 08.07.2022/31890.
- Türk Medeni Kanunu, Kanun Numarası: 4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001, RG 08.12.2001/24607.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun Numarası: 2709, Kabul Tarihi: 18.10.1982, RG 09.11.1982/17863 (Mükerrer).

Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, Kanun Numarası: 7269, Kabul Tarihi: 15.05.1959, RG 25.05.1959/10213.

Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, Kanun Numarası: 5996, Kabul Tarihi: 11.06.2010, RG 13.06.2010/27610.

Yapı Denetimi Kanunu, Kanun Numarası: 4708, Kabul Tarihi: 29.06.2001, RG 13.07.2001/24461.

İnternet Kaynakları

<<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>>.

<<https://www.afad.gov.tr/>>.

<<https://www.mevzuat.gov.tr/>>.

<<https://www.bbc.com/>>.

<<https://uclg-mewa.org/>>.